

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Lasten sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus vaihtuvassa 3-6-vuotiaiden ryhmässä

Ottelin, Liisa, Siivonen, Henna & Sormunen, Salla-Maari

2013 Laurea Otaniemi

Laurea-ammattikorkeakoulu
Otaniemi

Lasten sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus vaihtuvassa 3-6-vuotiaiden ryhmässä

Ottelin, Liisa
Siivonen, Henna
Sormunen, Salla-Maari
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2013

Tekijät Ottelin, Liisa, Siivonen, Henna & Sormunen, Salla-Maari

Lasten sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus vaihtuvassa 3-6-vuotiaiden ryhmässä

Vuosi 2013 Sivumäärä 53+11

Opinnäytetyö toteutettiin Kolsarin päiväkodissa Kirkkonummella Piccolot-nimisessä kerhoryhmässä. Piccolot oli pilottimalli avoimen varhaiskasvatuksen kerhotoiminnasta, joka aloitettiin Kirkkonummella elokuussa 2012. Kerhoryhmän lapset olivat 3-6-vuotiaita kerholaisia sekä osapäivälapsia. Kerhon kokoonpano vaihteli päivittäin vanhempien saadessa valita hoitopäivät vapaasti. Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada lisätietoa tämännäyttyypisestä kerhotoiminnasta, sillä kerhotoimintaa ollaan laajentamassa Kirkkonummen kunnan jokaiselle päivähoitoalueelle vuoden 2013 syksyllä. Tutkimus toteutettiin syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana.

Opinnäytetyössä tutkittiin Piccolot-kerhon lasten sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutusta tiistain ja torstain ryhmässä. Tutkimuskysymykset käsittelivät sitä, millaisia sosiaaliset suhteet ovat Piccolot-ryhmässä, minkälaista vuorovaikutus on Piccolot-ryhmässä sekä kuinka hyvin Piccolot-ryhmä on yhteisöllistynyt. Lisäksi tutkittiin sitä, minkälaisia eroja tiistain ja torstain ryhmän välillä on sosiaalisten suhteiden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden laadussa. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jonka tutkimusmenetelminä käytettiin ulkopuolista havainnointia ja sosiometristä mittaamista. Havainnointitekniikaksi valittiin Robert Balesin kehittämä IPA (Interaction Process Analysis). IPA on erityisesti ryhmäkäyttäytymiseen ja pienryhmän vuorovaikutukseen kehitetty menetelmä. Sosiometrisellä mittaamisella kartoitetaan kunkin ryhmän jäsenen merkitystä toisilleen. Mittaaminen suoritettiin sekä tiistain että torstain ryhmän lapsille. Näistä haastattelun tuloksista koottiin matriisit, joista edelleen piirrettiin sosiogrammit. Sosiogrammeista ilmenee tiistain ja torstain ryhmän sosiaalinen rakenne.

Toteutusosuuden jälkeen matriisia ja sosiogrammia verrattiin saatuihin havaintoihin ja analiisiin kommentteihin, joita tutkijat olivat havainnoinnin ohessa kirjoittaneet. Tästä saatujen tulosten mukaan myönteinen ja kielteinen vuorovaikutus ovat tasapainossa molemmissa ryhmissä. Tiistairyhmän lasten suhteet ovat kuitenkin positiivisempia kuin torstaina, jolloin lapset arvioivat suhteitaan selvästi kielteisemmin kuin tiistaina. Sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen laatu vaikuttavat ryhmän koheesioon, joten tulosten perusteella myös torstairyhmän koheesio vaikuttaa heikommalta kuin tiistairyhmän. Johtopäätöksiä voidaan todeta, että ryhmien väliset erot johtuvat jostakin muusta kuin ryhmän vaihtuvuudesta tai ohjauksesta. Kukin lapsi kokee kerhoon osallistuessaan samanlaista vaihtuvuutta, ja molempien ryhmien ohjaajana toimii sama lastentarhanopettaja. Erot sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksessa voisivat johtua esimerkiksi lasten yksilöllisistä tavoista olla vuorovaikutuksessa toisensa kanssa, lasten erilaisesta ikäjakaumasta ryhmissä tai eroista lasten roolien yhteensopi- vuudessa.

Asiasanat: Bales, IPA, havainnointi, sosiaaliset suhteet, sosiometrinen mittaaminen, vuorovaikutus ja yhteisöllisyys

Sisällys

1 Johdanto	6
2 Opinnäytetyön tausta	7
2.1 Kirkkonummen kunnan näkökulma palvelujärjestelmän monipuolistamiseen.....	7
2.2 Avoimen varhaiskasvatuksen kerhoryhmä Piccolot	8
3 Opinnäytetyön teoreettinen perusta	9
3.1 Eettinen lapsitutkimus.....	9
3.2 Yhteisö ja yhteisöllisyys	11
3.3 Lasten sosiaaliset suhteet.....	13
3.3.1 Lapsen sosiaalinen kehitys.....	13
3.3.2 Sosiaaliset taidot ryhmässä.....	14
3.3.3 Lapsen vertaissuhteet	16
3.4 Vuorovaikutus	17
3.4.1 Neljä vuorovaikutustyyliä	18
3.4.2 Lähentävät ja etäännyttävät vuorovaikutustyylit	18
3.5 Ryhmän rakenne	19
3.5.1 Koheesio	19
3.5.2 Normit.....	20
3.5.3 Status.....	21
3.5.4 Roolit.....	22
3.5.5 Ryhmädynamiikka.....	23
3.6 Aikaisemmat tutkimukset	24
4 Tutkimusmenetelmät	27
4.1 Kvalitatiivinen tutkimus	27
4.2 Havainnointi.....	28
4.2.1 Interaction Process Analysis (IPA).....	29
4.2.2 IPA:n kategoriat	30
4.3 Sosiometrinen mittaaminen	32
5 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimuskysymykset	33
6 Tulokset	36
6.1 Havainnointi.....	37
6.2 Matriisit ja sosiogrammit.....	39
6.3 Sanalliset kommentit	40
7 Johtopäätökset.....	42
8 Pohdinta.....	45
Lähteet	52
Liitteet.....	54

1 Johdanto

Kerhotoiminta on vakiinnuttanut paikkansa useassa pääkaupunkiseudun lähikunnassa osana avointa varhaiskasvatusta. Avoimella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan kotihoidossa oleville lapsille järjestettyä toimintaa. Kirkkonummen kunnan Kolsarin päiväkodissa aloitettiin avoimen varhaiskasvatuksen kerhotoiminta syksyllä 2012. Kerho toimii osana Kirkkonummen avoimen varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelmaa, jonka tarkoituksena on varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmän monipuolistaminen. Kerhotoiminta tulee tarpeeseen, sillä Kirkkonummelta on aiemmin puuttunut palvelumuoto, joka olisi ryhmämuotoinen varhaiskasvatusmalli kotihoidossa oleville lapsille.

Tämä opinnäytetyö suoritettiin laadullisena tutkimuksena Kolsarin päiväkodin Piccolot-ryhmälle. Piccolot-ryhmä on Kolsarin päiväkodissa toimiva Kirkkonummen kunnan uusi palvelumuoto. Kyseessä on pilotti kerhomallista, jota aletaan tarjota kaikilla Kirkkonummen päivähoitoalueilla. Ryhmässä on sekä kerholaisia että osa-aikaisessa hoidossa olevia lapsia. Lapset ovat 3-6-vuotiaita ja heitä on päivittäin paikalla 13 vaihtuvien kokoonpanoin. Idea opinnäytetyöhön tuli Kolsarin päiväkodilta ja opinnäytetyön tuottamaa tietoa tullaan hyödyntämään, kun palvelumuotoa laajennetaan koko Kirkkonummen alueelle.

Opinnäytetyön aihe keskittyy Piccolot-ryhmän sosiaalisiin suhteisiin, lasten väliseen vuorovaikutukseen ja ryhmän yhteisöllisyyteen. Tarkoituksena on selvittää sitä, millaisia lasten sosiaaliset suhteet ovat ja minkälaista vuorovaikutus ryhmässä on. Kyseessä on vaihtuva ryhmä, joten oletuksena oli, että vaihtuvuus vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin, vuorovaikutukseen sekä yhteisöllisyyden kehittymiseen.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu yhteisön, ryhmän rakenteen, sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen käsitteistä. Lapsiryhmä muistuttaa sisällöllisesti enemmän yhteisöä kuin ryhmää, vaikka ryhmän rakenne onkin nähtävissä myös lapsiryhmässä. Sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutusta on mielenkiintoista tutkia, kun kohteena on vaihtuva lapsiryhmä. Vuorovaikutuksen ja sosiaalisten suhteiden pohjalta tehdään johtopäätöksiä yhteisöllisyyden tasosta sekä ryhmän rakenteesta.

Tutkimusmenetelmäksi valittiin havainnointi, jonka on todettu soveltuvan hyvin yksilöiden vuorovaikutuksen tutkimiseen. Jotta myös tutkittavien omat näkemykset saatiin selville, käytettiin havainnoinnin lisäksi sosiometristä mittaamista. Näin ollen tutkimusmenetelmät täydentävät toisiaan ja tutkimuksessa ilmenee sekä tekijöiden näkökulma että tutkittavien oma kokemus heidän sosiaalisesta todellisuudestaan. Tutkimus toteutettiin syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana.

2 Opinnäytetyön tausta

Kirkkonummella on äskettäin aloitettu pilottina avoimen varhaiskasvatuksen kerhoryhmä. Kerhoryhmän kokoonpano vaihtelee päivästä toiseen ja siinä on sekä osapäivähoitolapsia että kerholaisia. Tarve tämän kaltaiselle palvelulle on suuri Kirkkonummella, sillä lapsiperheiden määrä kunnassa on lisääntynyt nopeammin kuin päivähoitoa on ehditty järjestää. Seuraavissa luvuissa esitellään taustalla vaikuttavaa yhteiskunnallista tilannetta, kirkkonummelaisten perheiden tarpeita ja tutustutaan avoimen varhaiskasvatuksen kerhoryhmän ideaan.

2.1 Kirkkonummen kunnan näkökulma palvelujärjestelmän monipuolistamiseen

Kirkkonummen kunnan Kolsarin päiväkodissa aloitettiin avoimen varhaiskasvatuksen kerhotoiminta elokuussa 2012. Kerho on osa Kirkkonummen avoimen varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelmaa, jonka tarkoituksena on varhaiskasvatuksen palvelujärjestelmän monipuolistaminen. Aiemmin Kirkkonummelta on puuttunut palvelumuoto, joka olisi ryhmämuotoinen varhaiskasvatusmalli kotihoidossa oleville lapsille. Seurakunnan kerhot ovat toimineet Kirkkonummella pitkään, mutta seurakunnan kerhotoiminta ei kuitenkaan palvele kaikkia perheitä. (Kirkkonummi 2012b; Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Kerhotoiminta soveltuu hyvin niille perheille, joissa toinen vanhemmista hoitaa pienempää lasta kotona isomman ollessa päivähoitossa muutamia päiviä viikossa. Voidaan ajatella, että kaksi päivää viikossa osapäivähoitoa käyttävän lapsen kanssa samalle paikalle sijoitetaan lapsi, jonka hoidontarve on kolme päivää viikossa. Lapset käyttävät siis yhtä hoitopaikkaa vuorotellen. Tämä aiheuttaa lasten vertaisryhmän jatkuvan muuttumisen, mikä osaltaan kuormittaa lapsia ja myös henkilökuntaa. (Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Kunnilla on mahdollisuus tarjota osapäiväistä päivähoitoa perheille, joilla ei ole kokopäiväisen päivähoiton tarvetta. Tällöin henkilöstömitoitus on yksi kasvattaja kolmeatoista yli 3-vuotiasta lasta kohden. Kokopäiväryhmässä vastaava henkilöstömitoitus on yksi kasvattaja seitsemää yli 3-vuotiasta lasta kohden, joten tätä kautta osapäivähoitosta tulee säästöjä. (Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Kirkkonummen kunnassa perhe menettää kotihoidon tuen kuntalisän nuorimmasta lapsesta, jos yksikin lapsista on päivähoiton piirissä. Tämän vuoksi usein perheen vanhemmatkin lapset jäävät pois päivähoitosta, kun äidin vanhempainrahakausi loppuu. Päivähoitoryhmästä voisi kuitenkin olla hyötyä lapselle esimerkiksi oppimisvalmiuksien ja sosiaalisten taitojen kehittämisessä. Isompien sisarusten osallistuminen kerhotoimintaan voi myös mahdollistaa kotihoidon jatkumisen nuorimmalle lapselle. Kotihoito on alle 3-vuotiaalle paras vaihtoehto Liisa Kelti-

kangas-Järvisen (2012, 162) mukaan, ja kunnalle edullisin tapa järjestää pienten lasten hoito. Uudella kerhopalvelulla mahdollistetaan näin useita toiminnallisia ja taloudellisia parannuksia verrattuna aikaisempaan käytäntöön. (Keltikangas-Järvinen 2012, 162; Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Kirkkonummi oli tilastokeskuksen tietojen mukaan muuttotappiokunta vuonna 2011. Muutto-liike on voimakasta Kirkkonummella sekä poismuuttajien että uusien asukkaiden osalta. Uusia asuinalueita Kirkkonummelle rakennetaan jatkuvasti lisää. Kolsarin päiväkodin johtajan ja Tilastokeskuksen tietojen mukaan Kirkkonummelle muuttaa erityisesti lapsiperheitä. Lapsiperheet muuttavat Kirkkonummelle usein siksi, että heille sopivia asuntoja ei ole saatavilla lähempää työpaikkaa. Lapsiperheiden määrän lisääntyessä kunnan päivähoitopalvelut jäävät herkästi jälkeen. Asetus lasten päivähoidosta määrää ensimmäisessä pykälässä, että päivähoitopalvelut pitäisi järjestää tasapuolisesti ja paikallisten olojen edellyttämällä tavalla, joten uusia ratkaisuja tarvitaan palveluiden riittävyyden takaamiseksi. (Finlex 2012; Verkkonummi 2012.)

2.2 Avoimen varhaiskasvatuksen kerhoryhmä Piccolot

Piccolot-kerhoryhmä on Kolsarin päiväkodissa toimiva Kirkkonummen kunnan uusi palvelumuoto. Kyseessä on pilotti kerhomallista, jota aletaan tarjota kaikilla Kirkkonummen kunnan päivähoitoalueilla. Kerho on tarkoitettu yli 3-vuotiaille lapsille, joilla ei ole varsinaista päivähoiton tarvetta. (Kolsarin päiväkodin Piccolot-materiaali; Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Kerhossa on lapsia sekä kerholaisina että osa-aikaisessa hoidossa. Lapset ovat 3-6-vuotiaita, ja heitä on päivittäin paikalla korkeintaan kolmesta vaihtuvien kokoonpanoin. Kyseessä on siis pieni lapsiryhmä. Kerholaiset ovat saaneet valita itselleen sopivimmat kaksi tai kolme kerhopäivää. Päivän pituus kerholaisilla on maksimissaan kaksi ja puoli tuntia ja osapäiväisessä hoidossa olevilla lapsilla viisi tuntia. Kerhoaika sijoittuu aikavälille 9-11.30 ja osa-aikahoito välille 9-14. Toiminnasta kerhossa on vastuussa lastentarhaopettaja, jonka työparina toimii päiväkotiapulainen. (Kolsarin päiväkodin Piccolot-materiaali; Kirkkonummi 2012a; Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Päivä alkaa ulkoilulla, jonka jälkeen lapset siirtyvät sisälle aamupiiriin. Sisällä on sekä vapaa- ja ohjattua toimintaa. Ohjattu toiminta perustuu ilmaisulliseen ja taidepainotteiseen tekemiseen. Toiminnan ohella ei ole kuitenkaan unohdettu leikkiä, joka pyritään pitämään mahdollisimman pitkäkestoisena. (Kolsarin päiväkodin Piccolot-materiaali.)

Kerholaisten ja osapäiväisten lasten hoidolla on pieniä eroja. Esimerkiksi lapsista maksettavat kuukausimaksut ja hoitoaika vaihtelevat. Kerholaiset ovat hoidossa vain koulun aukioloaikoina, kun taas osa-aikaiset saavat hoitoa myös muina aukioloaikoina. Kerhoon osallistuminen kerholaisena ei vaikuta perheen saamiin kotihoidon tukiin, mutta osapäiväinen hoito on rinnastettavissa kokopäiväiseen hoitoon tässä kohtaa. (Kolsarin päiväkodin Piccolot-materiaali; Kirkkonummi 2012a, Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Kolsarin kerhotoiminnasta saatua mallia ja kehittämisideoita käytetään apuna vuoden 2013 elokuussa alkavan kerhotoiminnan laajenuksessa. Vastaava kerhotoiminta laajenee Kirkkonummen muille alueille. Tällöin mukaan liitetään myös niin sanottu hoitotakuuperiaate, joka takaa lapselle hoitopaikan samasta päiväkodista seuraavan toimikauden alussa, mikäli vanhemmat hakevat lapselleen siirtoa osa- tai kokopäivähoidosta kerhotoimintaan. (Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012.)

Tällä hetkellä meneillään on siis pilottivaihe Kolsarin päiväkodissa, ja sen vuoksi tämän opinnäytetyön tuottama tieto Piccolot-ryhmän ilmiöistä on arvokasta palvelumuodon kehittämisen kannalta. Tutkimuksella pyritään tuottamaan tietoa sosiaalisten suhteiden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden laadusta Piccolot-ryhmässä. Päivähoidon keskeisenä tavoitteena päivähoitolain mukaan on tarjota lapselle jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet sekä suotuisa kasvuympäristö lapsen lähtökohdat huomioiden. Päivähoidon tulee myös edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä. On mahdollista, että vaihtuvassa ryhmässä näiden tavoitteiden täydellinen toteutuminen on epävarmaa. Sen vuoksi on tärkeää saada tietoa Piccolot-ryhmän jäsenten sosiaalisten suhteiden tilasta, jotta jatkossa voidaan edistää lasten turvallisten ihmissuhteiden toteutumista ryhmän vaihtuvuudesta huolimatta. (Finlex 2012e.)

3 Opinnäytetyön teoreettinen perusta

Opinnäytetyön aiheeseen liittyvät keskeiset käsitteet ovat yhteisö ja yhteisöllisyys, lasten sosiaaliset suhteet, vuorovaikutus sekä ryhmän rakenne. Opinnäytetyön kohteena on lapsiryhmä, joten eettiset seikat tulee erityisesti ottaa huomioon. Seuraavissa luvuissa perehdytään näihin opinnäytetyön lähtökohtiin, teoreettisten käsitteiden sisältöihin sekä lyhyesti tutkimuksen eettiseen toteuttamiseen.

3.1 Eettinen lapsitutkimus

Lapsia koskevassa tutkimuksessa korostuu luottamuksellisuus sekä tutkimuksen toteuttamisen eettisyys. Lapselle on kerrottava ymmärrettävästi mitä tutkimuksessa tehdään ja mihin an-

nettuja tietoja käytetään. (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010, 37.) Lasten oikeuksien sopimuksessa alle 18-vuotiaat katsotaan lapsiksi, joiden asioista vanhemmat päättävät lapsen edun ja kehityksen huomioiden. Lasten oikeuksien sopimuksessa sovitaan myös, että sopimusvaltiot ottavat lapsen oman näkemyksen häntä koskevissa asioissa huomioon lapsen iän ja kehitystason rajoissa. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa häntä koskevissa päätöksissä. (Lagström ym. 2010, 30; Unicef 2009.)

Tutkimuslaki velvoittaa huomioimaan lapset erityisryhmänä, joka ikänsä, kehitystasonsa ja oikeudellisen asemansa vuoksi kaipaa erityistä suojelua. Erityisestä suojelusta säädetään myös lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä. Lailla pyritään estämään lasten hyväksikäyttö tutkimuksissa. Ruumiillisen ja henkisen hyvinvoinnin säilyminen sekä turvallisuus ovat tärkeitä lasta tutkittaessa. (Finlex 2012c; Lagström ym. 2010, 56.)

Ainoastaan lääketieteellisestä tutkimuksesta Suomessa on olemassa tarkat säännökset. Muuta tutkimusta lääketieteellisen tutkimuksen ohella ei ole säännelty lailla. Kaikissa tutkimuksissa yleisenä lähtökohtana on, että osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Tämä liittyy perustuslain turvaamaan itsemääräämisoikeuteen, joka on mainittu myös Talentian sosiaalialan ammattilaisille tehdyistä eettisistä ohjeista. Itsemääräämisoikeus kuuluu tietenkin myös lapsille, mutta huoltajien sanavaltaa on kunnioitettava. (Lagström ym. 2010, 33, 35; Talentia 2005, 8.)

Suomessa ei ole säädetty yleispätevästi siitä, kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuminen on kuitenkin verrattavissa henkilökohtaiseen asiaan, joka kuuluu huoltajan päätettäväksi lasten hullosta ja tapaamisoikeudesta säättävän lain neljännen pykälän mukaan. Huoltajan päätösvalta kuitenkin lain mukaan jatkuu siihen asti, kunnes lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta. (Lagström ym. 2010, 33; Finlex 2012b.)

Huoltajalla on päätösvalta alaikäisen tutkimukseen osallistumisesta, mutta kansainvälisissä sopimuksissa ja julistuksissa sekä Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuutta koskeva kuudes pykälä edellyttää, että lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tavalla. Eettisesti toteutettavilla tutkimuksilla on kuitenkin vapaaehtoisuuden periaate, joten myös lapsen tahtoa tulee noudattaa. Lapsen suostuessa itse tutkimukseen hän on myös motivoituneempi ja sitoutuneempi tutkimukseen. Lapsen ollessa kykenemätön ilmaisemaan oman mielipiteensä ottavat vanhemmat huomioon lapsen oletetun tahdon. (Finlex 2012d; Lagström ym. 2010, 37, 57.)

Arvioitaessa lapsen omaa kykyä päättää tutkimukseen osallistumisesta katsotaan erityisesti lapsen kehitystasoa, ymmärtämiskykyä, kielellistä kehitystä sekä älyllistä kehitystä. Alaikäi-

sen kypsyyttä on arvioitava aina yksilöllisesti eikä pelkästään hänen ikänsä perusteella. (Lagström ym. 2010, 56, 70.)

3.2 Yhteisö ja yhteisöllisyys

Lapsi omaksuu lähiyhteisönsä kielen, arvot, tavat ja tottumukset itsestään. Jäsenyys yhteisössä on usein niin luonnollista, ettei jäsenyyttään ajattele ellei joudu yhteisöstään eroon. Yhteisö on aikoinaan ollut sen ihmisille elintärkeä ja hengissä selviämisen edellytys. Nykyään yhteisöllä tarkoitetaan Himbergin & Jauhiaisen (2005, 164) mukaan usein alueellisesti rajattua ryhmää, joiden vuorovaikutus on tiivistä ja/tai joiden välinen yhteenkuuluvuuden tunne on voimakas. (Himberg & Jauhiainen 2005, 164; Kopakkala 2011, 29.)

Yhteisö voidaan määritellä myös ihmisten väliseksi yhteiseksi toiminnaksi sekä tavoitteeseen, arvoihin ja normeihin perustuvaksi ryhmittymäksi. Yleensä yhteisön käsitettä käytetään ryhmän synonyyminä, mutta usein sanat tarkoittavat hieman eri asiaa. Ryhmästä tulee yhteisö ajan kanssa, kun sosiaalisesti tärkeä toiminta hioo ryhmän jäsenten välisiä suhteita sekä muuttaa ja kehittää heidän vuorovaikutustaan. (Haapamäki ym. 2000, 11; Koivula 2010, 17-18.)

Yhteisö viittaa käsitteenä usein vuorovaikutustapaan, ihmisten väliseen suhteeseen ja siihen, mikä ihmisryhmää yhdistää. Yhteisöt ovat moninaisia toiminnaltaan ja päämääriltään, mutta jäsenillä on yhteisöissä pysyvä ja välitön vuorovaikutus. Tästä vuorovaikutuksesta kehittyy yhteisö. Tähän vuorovaikutukseen vaikuttaa jäsenten väliset suhteet normeineen sekä jokaisen jäsenen käyttäytymiselle muotoutunut vapausaste. Käyttäytymistä säätelevät muiden odotukset ja poikkeavan käytöksen sietokyky. Yhteisöön vaikuttaa myös se, kuinka jäsenet suhtautuvat ulkopuolisiin. (Haapamäki ym. 2000, 11, 16.)

Yhteisön rinnalla puhutaan yhteisöllisyydestä, joka usein sisältyy yhteisöön. Yhteisön käsite on yhteisöllisyyttä suppeampi, sillä yhteisöllisyyden käsitteeseen liittyy tunne, joka voi voimistua. Yhteisöön taas voi kuulua ikään kuin huomaamattaan. Yhteisöllisyys-termiä käytetään arjessa väljästi, ja usein käsitettä määrittää myös tilanteen asiayhteys. Yhteisöllisyyden määritelmään vaikuttaa myös, missä kulttuurissa käsitettä käytettäessä ollaan. (Haapamäki ym. 2000, 11; Kopakkala 2011, 31; Raina 2012 11.)

Koivula (2010, 23) kuvaa kirjassaan McMillanin yhteisöllisyyden määritelmän, jonka mukaan yhteisöllisyys on ryhmän jäsenten välistä yhteenkuuluvuutta ja jäsenten tärkeyttä toisilleen. McMillan on Koivulan mukaan jakanut yhteisöllisyyden neljään osa-alueeseen, jotka ovat jäsenyys, vaikuttaminen, integraatio ja jaettu emotionaalinen yhteys. Jäsenyydellä tarkoitetaan

tunnetta yhteenkuuluvuudesta sekä yhteisön jäsenenä olemista. Vaikuttaminen tarkoittaa jäsenen mahdollisuutta vaikuttaa yhteisössä sekä yhteisön vaikutuksia jäseneen. Ihmiset kokevat tärkeimmäksi yhteisökseen sen, jossa heillä on mahdollisuus käyttää valtaa. Integraatiolla tarkoitetaan sitä, että ryhmän jäsen tyydyttää tarpeitaan yhteisön jäsenyyden avulla. Hyvässä yhteisössä jäsenten tarpeet ovat sopusoinnussa. Emotionaalisen yhteyden jakamista ovat yhteiset kokemukset ja historia, jota jäsenten välinen vuorovaikutus tukee. (Koivula 2010, 22-24.)

Lapsiryhmä on Suomessa vakiinnuttanut asemansa päiväkotikulttuuriin kuuluvana käsitteenä, mutta lapsiryhmää tarkemmin tarkasteltaessa huomataan sen yhteydet yhteisöön. Lapsiryhmä on sisällöltään enemmän yhteisömäinen kuin ryhmämuotoinen. (Koivula 2010, 17.) Tässä tutkimuksessa näitä käsitteitä käytetään rinnakkain. Päiväkodin päivästrukturi luo kontekstin, jossa lapset opettelevat yhteisöllisyyttä ja saavat kokea kuuluvansa vertaiskulttuuriin. Yhteisössä lapset luovat yhdessä sääntöjä, joita he noudattavat. Päiväkodin lapsiryhmä ei täytä yhteisön vaatimuksia heti ryhmän muodostumisen jälkeen. Yhteisöksi tuleminen vaatii jäseniltä yhteistä aikaa ja toimintaa esimerkiksi yhteisten kokoontumisten ja leikin muodossa. Päiväkotiryhmässä pidetään esimerkiksi aamupiirejä, joissa kaikki ovat mukana. Yhteisöksi tuleminen vaatii ajan lisäksi huomiota samalla, kun se altistuu jatkuvalla muutoksella ja kehitykselle. Kehityskaari on dynaaminen jatkuva prosessi, joka loppuu vasta ryhmän hajotessa. (Koivula 2010, 27, 34; Haapamäki ym. 2000, 34, 39.)

Sawyer on vuonna 2001 kuvannut päiväkotiryhmän kehityksen viiden vaiheen avulla. Nämä vaiheet ovat tutkiminen, arviointi, konsensus, suorittaminen ja päättäminen. Ryhmän alkuvaihe on tutkimisen ja arvioinnin aikaa. Lapset muodostavat ryhmiä, syntyy odotuksia muita kohtaan ja ryhmän identiteetti alkaa muodostua. Lapsiryhmä on muodostuessaan tutkimisen ja arvioinnin vaiheessa. Lapset muodostavat pienryhmiä ja asettavat toisilleen odotuksia. Ryhmän identiteetin osat alkavat hahmottua. Noin kahden kuukauden päästä lapsiryhmästä on havaittavissa piirteitä konsensuksen vaiheesta. Tässä vaiheessa ryhmän yhteenkuuluvuuden tunne alkaa muodostua. Suorittamisen vaiheessa keskitytään toimintaan, kuten yhteiseen tekemiseen ja leikkiin. Päiväkotiryhmän viimeinen vaihe kestää ryhmän hajoamiseen asti. (Koivula 2010, 27.)

Päiväkotien lapsiryhmät ovat usein suuria lasten iästä riippuen. Lapsia voi olla samassa ryhmätilassa yli kaksikymmentä. Tilanne ei ole suuressa ryhmässä ihanteellinen lapsen turvallisuuden tunteelle, ja myös ryhmän kiinteys ja yhteisöllisyyden kehittyminen kärsii. Useissa päiväkotiryhmissä tämä on huomioitu jakamalla lapsia pienempiin ryhmiin. Vaikka isompia ryhmiä ei jaettaisi, muodostuu päiväkotiryhmien sisälle lasten omasta aloitteesta pienyhteisöjä tai ydinryhmiä. Ydinryhmän jäsenillä on toisiinsa suuri vetovoima, ja se erottuu muusta vertaiskulttuurista esimerkiksi oman kielensä tai yhdistävän esineen kautta. Ydinryhmään voi

liittyä, jos omaksuu sen arvot ja leikkimieltymykset. (Koivula 2010, 29; Raina 2012, 39, 46-47.) Ryhmän jäsenyys edellyttää tämän esineen omistamista.

3.3 Lasten sosiaaliset suhteet

Lasten sosiaalisten suhteiden kehittymiseen vaikuttavat lapsen kehitystaso ja lapsen sosiaaliset taidot. Tämän tutkimuksen kohde muodostuu osin lasten välisistä suhteista eli lasten vertaissuhteista. Seuraavaksi perehdytään lapsen sosiaaliseen kehitykseen, sosiaalisiin taitoihin ja vertaissuhteisiin.

3.3.1 Lapsen sosiaalinen kehitys

Sosiaalisella kehityksellä tarkoitetaan yksilön kehittymistä ryhmien ja sosiaalisten yhteisöjen jäseneksi. Sosiaaliset taidot vaativat kykyä huomata toisten ihmisten tekemät yhteistyöaloitteet, kykyä analysoida sosiaalisia tilanteita sekä kykyä ratkaista ongelmia, neuvotella ja tehdä kompromisseja. Lapsen sosiaalisten taitojen kehitys on nopeaa kolmen ja kuuden ikävuoden välillä, koska silloin lapsi pystyy aiempaa helpommin hahmottamaan ympäristön tapahtumia sekä kuvaamaan niitä kielellisesti. Psykologia erottaa toisistaan sosiaalisuuden, eli halun olla tekemisissä ihmisten kanssa sekä kyvyn olla ihmisten kanssa. Sosiaalisuus on temperamentti-piirre, joka jokaisella ihmisellä on jo syntymän hetkellä. Sosiaalisia taitoja taas voi kehittää läpi elämän. Jokainen voi lähtökohdista huolimatta oppia riittävät sosiaaliset taidot niin, että pystyy olemaan sujuvasti kanssakäymisessä muiden kanssa. Ihmisen perimä ja temperamentti vaikuttaa siihen kuinka luontevasti ihminen oppii sosiaalista kanssakäymistä ja miten halukas hän on oppimaan sitä. Luontainen valmius ei kuitenkaan vielä määrää sosiaalisten taitojen kehittymistä, vaan ne tulevat ja kehittyvät oppimalla. Sosiaalisuus kuitenkin auttaa sosiaalisten taitojen kehittämisessä, koska henkilö hakeutuu helposti sosiaalisia taitoja hioviin sosiaalisiin tilanteisiin. (Keltikangas-Järvinen 2010, 17-18; Keltikangas-Järvinen 2012, 49-50; Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen, Ruoppila 2006, 54.)

Sosiaalinen kehitys alkaa hyvin varhaisessa vaiheessa. Varhaiset kiintymyssuhteet ja vuorovaikutustilanteet luovat pohjan lapsen sosiaaliselle kehitykselle ja tuleville ihmissuhteille. Sosiaalisen käyttäytymisen edellytykset syntyvät varhaisissa vuorovaikutussuhteissa ja käyttäytymisen muodot syntyvät myöhemmissä sosiaalisissa suhteissa. Kehitystä, jonka seurauksena lapsesta kasvaa ympäristön normeja ja tapoja noudattava yksilö, kutsutaan sosialisatioksi. Se vaatii lapselta pitkäjänteisyyttä, toisten huomioon ottamista sekä rajojen oppimista. Sosiaalisuuteen kuuluu se, että lapsi oppii ymmärtämään ja hyväksymään ne rajat, joita yhteisö on

jäsenilleen asettanut, ja joiden puitteissa voi itseään toteuttaa sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla. (Nurmiranta, Leppämäki & Horppu 2009, 45-46; Keltikangas-Järvinen 2010, 178.)

Sosiaalista kehitystä voidaan pohtia kahden kehityopsykologisen perinteen, kiintymyssuhdeteorian ja vertaissuhteisiin perustuvan teorian pohjalta. Varhaiseen vuorovaikutukseen perustuva kiintymyssuhdeteoria korostaa ensimmäistä hoitajaa ja häneen luodun kiintymyssuhteen merkitystä kaiken persoonallisen ja sosiaalisen kehityksen pohjana. Vertaissuhteisiin perustuvan teorian mukaan persoonaan ja sosiaaliseen kehitykseen vaikuttaa toiset lapset jopa vanhempia voimakkaammin. Nykyisen käsityksen mukaan sekä kiintymyssuhde että vertaissuhteet vaikuttavat lapsen sosiaalisessa kehityksessä. Eri ikäkausina ne painottuvat erilailla. (Nurmiranta ym. 2009, 46.)

Kuten jo edellä todettiin, pienen lapsen elämässä merkittävin vuorovaikutussuhde on suhde aikuiseen. Noin 2-4 vuoden iässä vuorovaikutuksen painopiste alkaa siirtyä toisten lasten huomion ja hyväksynnän hakemiseen. Keskilapsuuteen kuuluu entistä enemmän se, että lapsi suuntautuu ikätovereihin ja ystävyysuhteisiin. Samassa iässä lapsi alkaa oppia sosiaalisia perustaitoja, kuten toisten ihmisten kuuntelemista. Sosiaalisten taitojen kehittymiseen kytkeytyy myös roolinoton kehitys, joka liittyy kykyyn nähdä asioita myös toisen ihmisen kannalta. Vuorovaikutuksessa toisten kanssa lapsi oppii omien tunteiden ymmärtämistä ja hallitsemista ja vastaavasti myös ymmärtämään toisten tunteita. Hän oppii myös ilmaisemaan itseään ja puhumaan vuorotellen. Kun lapsi toimii ryhmän jäsenenä, hän oppii työnjakoa, toimintatapoja ja sovittujen sääntöjen kunnioittamista. Ryhmässä lapsi oppii jakamaan ja näyttämään tunteita, kuten iloa onnistumisesta ja pettymystä epäonnistumisesta. Aikuinen on edelleen tärkeässä asemassa lapsen arkipäivän askareissa ja lapsi tarvitsee aikuista ohjaamaan toimintaansa. Aikuisen apua tarvitaan ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa sekä toisen näkökulman ymmärtämisessä. (Nurmiranta ym. 2009, 57; Pulkkinen 2002, 112-114.)

3.3.2 Sosiaaliset taidot ryhmässä

Sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen tarvitaan sosiaalista pätevyyttä eli sosiaalista kompetenssia. Sosiaalinen kompetenssi voidaan nähdä yläkäsitteenä ihmisen sopeutuneelle käyttäytymiselle sosiaalisten taitojen ohella. Sosiaalisia taitoja ovat esimerkiksi auttamiskyky, muiden huomioon ottaminen ja arvostus sekä joustavuus suhteissa. Sosiaalisilla taidoilla ratkaistaan ongelmia, sovitellaan riitoja, neuvotellaan ja tehdään kompromisseja. Sosiaaliin taitoihin kuuluu myös kyky analysoida sosiaalisia tilanteita sekä ymmärtää miten tilanteisiin on päädytty. (Kauppila 2005, 126; Keltikangas-Järvinen 2012, 50; Laine 2005, 44, 144.)

Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan lapsen kohdalla niitä taitoja, joilla lapsi kykenee arjessa ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia ja saavuttamaan sosiaalisia tavoitteitaan. Lapsen kohdalla sosiaaliset taidot esimerkiksi auttavat lasta pääsemään mukaan leikkiin sekä tulemaan toimeen muiden lasten kanssa. Sosiaalisia taitoja lapsi oppii arjessa muilta lapsilta erilaisissa tilanteissa. Aikuisen antama positiivinen palaute johtaa lasta oikeaan suuntaan. Etenkin kielellinen kehitys mahdollistaa uudenlaisen sosiaalisen kanssakäymisen, mikä näkyy innokkuutena aloittaa mielikuvitus- ja roolileikkejä muiden lasten kanssa. Ryhmässä koetaan yhteenkuuluvuutta ja aletaan ymmärtää sosiaalisten suhteiden pysyvyyttä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 50; Nurmi ym. 2006, 54.)

Ryhmän merkityksestä sosiaalisten taitojen kehittymisessä on eriäviä mielipiteitä. Ihmiset yleisesti ajattelevat ryhmäkokemusten opettavan sosiaalisia taitoja. Laineen (2005, 44) mukaan ryhmässä lapsi oppii ja harjoittelee erilaisia sosiaalisia taitoja. Nämä taidot vaikuttavat positiivisesti myös lapsen itsetuntoon. (Laine 2005, 44.) Keltikangas-Järvisen (2010, 208) mukaan päivähoito ei tue alle kolmevuotiaan sosiaalista kehitystä, vaan hoito ryhmässä johtaa sosiaalisiin ongelmiin. Lapsia täytyy alati ohjata tai tilanne luisuu helposti hallinnasta, kun levottomuus leviää lapsesta toiseen. Tämä johtuu siitä, että sosiaalisia kontakteja on päiväkotiryhmässä liikaa pienen lapsen hallintakyvylle. Ryhmä lisää lapsen aggressiota, jos ihmismäärä on hallitsemattoman suuri. Keltikangas-Järvinen (2012, 162) korostaa, että lasten sosiaalisten yhteisöjen aika on vasta kolmen ikävuoden jälkeen, sillä sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen vaatii tiettyjä kehityksellisiä valmiuksia. (Keltikangas-Järvinen 2012, 162; Keltikangas-Järvinen 2010, 214-215.)

Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että vaikka ryhmän merkitys tiedetään, ryhmän vaikutuksesta eri-ikäisiin lapsiin on kuitenkin hyvin vähän systemaattista tutkimusta. Tutkijat ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että ryhmästä ei ole hyötyä lapsen kehitykselle, ellei lapsen kehitystaso ole riittävä ryhmäkokemuksiin. Tutkijat ovat myös yksimielisiä siitä, että ryhmä sinänsä ei ohjaa eikä kasvata lasta, vaan kasvattajalla tulee olla tietoa siitä, millä tavoin ryhmä ohjaa lapsen käytöstä. Kasvattaja voi tietoisesti käyttää hyväkseen ryhmää kasvatuksen apuna sen sijaan, että antaisi pelkästään ryhmädynamiikan vaikuttaa. Kasvatuksella lapsi oppii sosiaalisten taitojen käytön moraalisesti ja muut huomioiden. Lapsi oppisi itsekin taidot selviytyä ryhmässä, mutta lapsi saattaisi yrittää selviytyä esimerkiksi aggressiolla. (Keltikangas-Järvinen 2012, 23-24, 163.)

Ryhmään liittyäkseen lapsi tarvitsee tietynlaisia valmiuksia. Leikin kehittyminen on osoitus siitä, miten nämä sosiaaliset valmiudet kehittyvät. Samanikäisten lasten ryhmä on ratkaisevan tärkeä harjoitellessa sosiaalisia taitoja. Lapset opettavat ryhmässä toinen toisilleen esimerkiksi vuorovaikutustaitoja neuvotellessaan, sovitellessaan ja harjoitellessaan pelisääntöjä. Mitä

ilmeisimmin lapset ja nuoret voivat tarjota toisilleen sellaisia voimavaroja, joihin aikuisilla ei ole keinoja. (Keltikangas-Järvinen 2012, 150, 162; Laine 2005, 206.)

3.3.3 Lapsen vertaissuhteet

Vertaissuhteet ovat yksi sosiaalisten suhteiden muoto. Vertaissuhteilla tarkoitetaan samantapaisessa tilanteessa olevien ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita. Lapset ovat vertaissuhteissa suunnilleen samassa vaiheessa niin sosiaalisessa, kognitiivisessa kuin emotionaalisessakin kehityksessä. Vertaisryhmät ovat näiden vertaissuhteissa olevien ihmisten muodostamia ryhmiä. Lasten vertaisryhmiä ovat esimerkiksi ikäluokat, päiväkotiryhmät ja harrastusryhmät. (Laine 2005, 195; Salmivalli 2005, 15.)

Lapsi haluaa kuulua ryhmään ystävyysuhteiden lisäksi, mikä kertoo perustarpeesta sekä läheiseen inhimilliseen kiintymykseen että sosiaaliseen kanssakäymiseen. Kokemukset omassa ikäryhmässä alkavat usein varhain, sillä usein päivähoidon piiriin tullaan, kun lapsi on toisella ikävuodella tai jo ennen sitä. Lapsen ja nuoren irrottautuessa vanhemmistaan tulevat ystävyys- ja vertaissuhteet yhä tärkeämmiksi. Myönteiset ystävyysuhteet ja vertaisryhmän hyväksyntä ovat lapsen sosiaalisessa maailmassa erittäin tärkeitä ja kehitystä tukevia tekijöitä. Vertaissuhteilla on todettu olevan myös selvä yhteys psykososiaaliseen kehitykseen. (Laine 2005, 178, 206.)

Lapsi saa erilaisia kokemuksia vertaisryhmässä, jotka muokkaavat lapsen kehitystä. Kokemukset oman ikäryhmän sisällä kehittävät sosiaalisen todellisuuden tajuamista, koska lapsi voi verrata itseään toisiin lapsiin. Lapsi alkaa arvioida ja peilata omia kykyjään ja taitojaan vertaistensa kautta noin 4-5-vuotiaana. Ryhmässä lapsi saa vertaissuhteiden kautta kokea yhdenvertaisuutta sekä kerätä ystävyysuhteista sekä hyviä ja huonoja kokemuksia. Nämä kokemukset osaltaan muokkaavat kehityksen suuntaa ja päiväkodin kaverisuhteet vaikuttavat tulevaisuudessa koulumenestykseen ja työelämään asti. (Koivunen 2009, 52; Laine 2005, 175; MLL 2012.)

On olemassa paljon näyttöä siitä, että sekä lapsen psyykkiseen että fyysiseen kehitykseen vaikuttaa myönteisesti se, että kokee olevansa vertaisryhmässä pidetty ja hyväksytty. Riskitekijänä lapsen kehitykselle on se, jos hän ei koe olevansa hyväksytty. Vertaisryhmä vaikuttaa lapsen itsetuntoon alentavasti tai nostattavasti. Vertaiset antavat toisilleen palautetta, joka vaikuttaa lapsen itsetuntoon ja muokkaa lapsen käsitystä itsestään. Lapsen vahvasta itsetunnosta kertoo hänen hyvät suhteensa muihin lapsiin ja vahva asemansa ryhmässä. Vahvalla itsetunnolla varustetut lapset eivät joudu käyttämään aikaansa oman minänsä nostattamiseen. Tutkimuksilla on osoitettu, että johtaja-asemassa olevilla lapsilla on yleensä hyvä itse-

tunto, kun taas heikossa asemassa olevilla on usein kielteinen näkemys itsestä. (Himberg & Jauhiainen 2005, 51; Keltikangas-Järvinen 2010, 195; Laine 2005, 44.)

Aikuisen tulee tietää lasten sosiaalisten suhteiden merkitys ja muokata hienovaraisesti suhteita oikeaan suuntaan positiivisten suhteiden syntymiseksi. Päiväkotiryhmän kasvatusvastuullisella aikuisella on suuri merkitys vertaisryhmän muokkautumisessa ja vertaissuhteiden syntymisessä. Tämä on hyvä huomioida, sillä vertaisryhmissä esiintyy usein myös kehitykselle haitallista kiusaamista. Lapsiryhmän vertaissuhteista saa tietoa havainnoimalla lapsia leikkimässä. Ryhmästä voi havainnoida kuinka lapset tulevat toimeen, miten he kertovat yhteisistä leikeistään ja kuinka he puhuvat toisilleen. Vertaissuhteista saa tietoa myös pohtimalla millainen ilmapiiri ryhmässä on. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 47-49; Laine 2005, 44.)

Vertaissuhteiden ulkopuolelle jääminen on riski lapsen kehityksen normaalille jatkumiselle. Päiväkoti-ikäisistä on tehty vain muutamia kiusaamista käsitteleviä tutkimuksia. Tutkimuksissa on löydetty kiusaajia, mutta kiusattuja on silti ollut alempi prosentti. Vaikka pienillä lapsilla on vertaissuhteissa ongelmia, ne eivät ole vielä vakiintuneita. Kiusaajat ovat usein kiusattuja ja päinvastoin pienten lasten joukossa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 192; Laine 2005, 217, 221.)

Toverisuosion kautta saatu asema lapsiryhmässä on usein melko pysyvä. Torjutuilla lapsilla on jokin tai joitain piirteitä, miksi he jäävät ryhmän ulkopuolelle. Torjuttujen lasten persoonallisuuspiirteitä ovat ainakin levottomuus, epäystävällisyys, aggressiivisuus ja arkuus. Syrjinnästä voi seurata itsehallinnan puutetta. Syrjäytynyt ei välttämättä tee aktiivisesti töitä päästäkseen takaisin ryhmään, vaikka haluaisikin kuulua siihen. Aikuisella on lapsiin nähden suuri auktoriteetti, joten aikuisen antaessa jatkuvasti kielteistä palautetta esimerkiksi syrjään jääville lapsille vaikuttaa se myös toisten lasten suhteutumistapaan. Opettaja voi siis omalla käytöksellään leimata tiettyjä lapsia entisestään, mikä vaikuttaa lasten mielipiteisiin ja toveripreferensseihin. (Keltikangas-Järvinen 2010, 194; Laine 2005, 209-210, 231.)

3.4 Vuorovaikutus

Ryhmän jäsenet muodostavat keskenään sosiaalisia suhteita, jotka rakentuvat viestinnän varaan. Penningtonin (2005, 17) määritelmän mukaan viestintä on ideoiden, aikomusten ja tunteiden ilmaisemista yksilön tai ryhmän toimesta. Viestinnällä on useita tarkoituksia, kuten jäsenten kontrollointi, tunteiden ilmaisu, motivoiminen ja tiedon välittäminen. Vuorovaikutus jaetaan verbaaliin eli sanalliseen ja nonverbaaliin eli sanattomaan viestintään. Ihmisellä on tarve vuorovaikutukseen koko elämänsä ajan, erityisesti läheisiin ihmissuhteisiin. Lasten kanssa vuorovaikutustaitoja voidaan harjoitella yhteistoimintaa vaativilla leikeillä. Yhteistoiminta-

leikit, ryhmätyöt ja yhteisöoppiminen auttavat hyväksymään muita ryhmän jäseniä kehittämällä samalla sosiaalisia taitoja. (Pennington 2005, 17; Laine 2005, 135, 140, 242.)

3.4.1 Neljä vuorovaikutustyyliä

Kauppila (2006) esittelee Triandisin mallin vuorovaikutuksen perusmuodoista vuodelta 1977. Triandisin mukaan ihmisen vuorovaikutuksen perusmuodot ovat vetäytyminen ja hallitseminen. Kauppila (2006) mainitsee myös John Bowlbyn, joka tutkimuksissaan esitti havainnon, että jo lapsen varhaisessa vuorovaikutuksessa ilmenee välttämisen- ja lähestymiskäyttäytymistä. Näiden teorioiden pohjalta Kauppila (2006) muodostaa ensin mallin, jossa ihmisen neljä vuorovaikutustapaa ovat ystävällinen, dominoiva, aggressiivinen ja alistuva. Näiden vuorovaikutustapojen väliin Kauppila (2006) lisää neljä muuta vuorovaikutuksen tapaa, jolloin kaikki kahdeksan vuorovaikutustapaa ovat ystävällinen, ohjaava, dominoiva, uhmainen, aggressiivinen, epävarma, alistuva ja joustava. Näistä hän muodostaa nelikentän vuorovaikutustyylien analysointia varten. (Kauppila 2006, 48-49.)

Muodostetut vuorovaikutustyylit ovat ystävällis-joustava, ohjaava-dominoiva, aggressiivis-uhmainen ja alistuva-epävarma. Jokaisella vuorovaikutustyyllillä on omat ominaispiirteensä. Ystävällis-joustavaan vuorovaikutustapaan kuuluu huomaavaisuus, kohteliaisuus ja yhteistyökykyisyys. Jäsen ilmaisee kiitollisuutta ja positiivisia huomioita toisista sekä antaa periksi pitämättä tiukasti kiinni omista mielipiteistään. Ohjaava-dominoivan vuorovaikutuksen piirteitä ovat ohjeiden ja neuvojen jakaminen, moraalisten periaatteiden ilmaisu, arvostelu ja huolehtivaisuus sekä halu vaikuttaa asioiden kulkuun. Ristiriitatilanteessa jäsen pystyy kuitenkin olemaan sovittelija ja etsii aktiivisesti ratkaisua. Aggressiivis-uhmainen jäsen ilmaisee erimielisyytensä ja arvostelee toisia ilkeästi, mutta ei itse välttämättä piittaa säännöistä. Tähän tyyliin liittyy myös toisten aliarvioiminen ja itsekeskeisyys. Epävarma-alistuvan vuorovaikutustyylin edustaja ei luota itseensä eikä toisiin. Hän aliarvioi itseään ja sosiaalisissa tilanteissa on jännitystä ja pelkoa hänen epävarmuutensa vuoksi. Hän myös alistuu helposti toisten näkemyksiin ja kantaa vastuuta ikävistä tapahtumista tarpeettomasti. (Kauppila 2006, 48-49, 51, 62-63.)

3.4.2 Lähentävät ja etäännyttävät vuorovaikutustyylit

Vuorovaikutustyylit voidaan jakaa myös lähentäviin ja etäännyttäviin tyyliin. Vuorovaikutuksessaan ihminen käyttää tiedostamattaan rakkaus-viha- eli pitää- ei pidä - jatkumoa. Ihmiselle on kehittynyt herkkyys havaita ja tulkita oikein toisten viestintää ja käyttäytymistä tällä ulottuvuudella. Pitää-muodot toisten viestinnässä tulkitaan lähentäviin vuorovaikutustyyliin

ja ei pidä -viestit tulkitaan etäännyttäviin tyyleihin. Lähentävät vuorovaikutustyyliä määritellään ihmisen sosiaalisiksi toimintatavoiksi, jotka ottavat toiset huomioon. Ihminen pystyy siis riittävästi hallitsemaan liian itsekästä toimintaa. Aikaisemmin esitelty ystävällinen vuorovaikutustyyli kuuluu keskeisesti lähentäviin tyyleihin. Lisäksi niihin kuuluu ohjaava, hoivaava, auttava, joustava, turvautuva ja luottava vuorovaikutustyyli. Näistä kolme ensimmäistä voidaan luokitella dominoivaksi vuorovaikutukseksi ja kolme viimeistä alistuvaksi vuorovaikutukseksi. Yhteistä näille kaikille tyyleille on se, että ihmiset lähestyvät toisiaan käyttämällä jotakin niistä. (Kauppila 2006, 173.)

Etäännyttävät vuorovaikutustyyliä vievät nimensä mukaisesti ihmisiä henkisesti kauemmas toisistaan. Ne ilmaisevat jollakin tavalla epäystävällisyyttä tai sitä, ettei ihminen pidä toisesta. Myös etäännyttävät vuorovaikutustyyliä voidaan jakaa alistuviin ja dominoiviin tyyleihin. Alistuvia tyyliä ovat pelokas, epävarma ja kapinoiva. Dominoivia tyyliä puolestaan ovat vallanhaluinen, uhmainen ja itsekeskeinen. Keskeinen etäännyttävä vuorovaikutustyyli on aggressiivinen tyyli. Näiden vuorovaikutustapojen runsas käyttö hankaloittaa vuorovaikutusta. (Kauppila 2006, 175.)

3.5 Ryhmän rakenne

Ryhmän eräs määritelmä on, että ryhmä on joukko ihmisiä, jotka kommunikoivat toistuvasti toistensa kanssa. Ryhmän rakenne koostuu normeista, rooleista, koheesiosta ja ryhmän statuksesta. Ryhmän rakenne tarkoittaa jäsenten välisiä sosiaalisia suhteita ja käyttäytymissääntöjä, jotka mahdollistavat ryhmän järjestyneen toiminnan. Ryhmäytyminen puolestaan on prosessi, jossa ryhmän turvallisuus kasvaa vähitellen toiminnallisten tehtävien kautta. Penningtonin (2005) mukaan yksilöllä voi olla useita syitä liittyä ryhmään, kuten turvallisuus, itsetunnon kohentuminen, tiedon saaminen ja välittäminen, sosiaalisten tarpeiden tyydyttäminen sekä tiettyjen tavoitteiden edistäminen. Sosiaalinen vuorovaikutus itsessään antaa mielihyvän tunteita ja merkitykselliset ihmissuhteet edistävät mielenterveyttä. (Pennington 2005, 14-15, 83-91, 94; Kauppila 2006, 85; Aalto 2002, 19.) Seuraavaksi perehdytään ryhmän rakenteen neljään tekijään sekä ryhmädynamiikkaan.

3.5.1 Koheesio

Koheesio tarkoittaa vetovoimaa tai ”liimaa”, joka yhdistää pienryhmän jäseniä. Ryhmässä on oltava tietty koheesio taso, jotta se pystyy toimimaan yhdessä. Jäsenten tuntema vetovoima toisiaan kohtaan sekä prioriteettien hyväksyminen ja yksimielisyys niistä kertovat ryhmän koheesio tason. Koheesio tason lisäksi esimerkiksi ryhmän vetovoima, yhteisten tavoitteiden

saama kannatus, jäsenyyden pysyvyys, ryhmän pieni koko, vaikea sisäänpääsy ryhmään ja aiempi menestys. (Pennington 2005, 83-85; Laine 2005, 53.)

Hyvän koheesion tunnusmerkkinä on se, että suurin osa ryhmän jäsenistä tuntee vetovoimaa ryhmää kohtaan ja tuntee olevansa ryhmän hyväksymä. Laineen (2005) mukaan ryhmän koheesio ja ilmapiiri vaikuttavat myös ryhmärakenteeseen. Voimakkaan koheesion ryhmissä ei juurikaan ole syrjäytyneitä lapsia. Myönteinen ilmapiiri syntyy yleensä vetovoimasta, avoimesta kommunikaatiosta, ristiriitojen käsittelystä ja kaikkien jäsenten viihtyvyyden takaamisesta. Lisäksi kaikki tekevät yhteistyötä ja noudattavat ryhmän normeja. Kiinteiden ryhmien voidaan sanoa olevan myös synergisiä, eli ryhmä on enemmän kuin jäsentensä summa ja suoriutuu tehtävistä paremmin kuin ryhmän paras yksilö. Korkealla ryhmäkoheesiolla on Penningtonin (2005) mukaan positiivisia ja negatiivisia seurauksia. Hyviä seurauksia ovat menestymisen tavoitteissa, yhteistyö, tyytyväisyys ja poissaolojen vähyys. Huonoja seurauksia puolestaan ovat tavoitteiden ja organisaation edun unohtuminen ja se, että ryhmä palvelee vain jäsentensä tyytyväisyyttä. (Pennington 2005, 85; Laine 2005, 194, 240-241.)

3.5.2 Normit

Ryhmänormit ovat sääntöjä, joiden varaan ryhmän toiminta rakentuu. Normit ovat useimmiten epävirallisia, mutta niiden noudattaminen on edellytys sille, että jäsen voi pysyä ryhmässä. Normit ovat joko preskriptiivisiä eli määrääviä normeja tai proskriptiivisiä eli kieltäviä normeja. Preskriptiiviset normit suuntaavat siis jäsenten käytöstä ja proskriptiiviset normit kertovat, millaista käyttäytymistä tulee välttää. Laine (2005) puhuu sosiaalisista normeista. Sosiaaliset normit ovat ryhmän jäsenille asetettuja odotuksia, joiden toteutumista tuetaan sanktioin. Normeilla ohjataan yksilön käyttäytymistä ryhmässä ja ne määräävät, miten ihmisen pitäisi havainnoida, tuntea, ajatella ja käyttäytyä. Normit ovat usein selkeästi esitettyjä sääntöjä, mutta ryhmissä esiintyy myös sanattomia käyttäytymismalleja ja odotuksia. Sosiaalisten normien tehtävänä on yhdenmukaistaa ryhmän toimintaa, helpottaa sosiaalista kanssakäymistä ja tehdä ryhmän toiminnasta ennakoitavaa. (Laine 2005, 186-187; Pennington 2005, 85.)

Normien kehittymiseen ja vakiintumiseen vaikuttaa moni tekijä, kuten aiemmat käytännöt, siirtymätekijät, selvät säännöt ja kriittiset tapahtumat. Siirtymätekijöitä ovat esimerkiksi aiemmat kokemukset ja sosiaalisissa taidoissa harjaantuminen. Kriittisiksi tapahtumiksi voidaan lukea esimerkiksi ryhmän aiempi menestys tai vastaavasti epäonnistuminen. (Pennington 2005, 85-87.)

3.5.3 Status

Ryhmän status on eräs ryhmän sosiaaliseen rakenteeseen vaikuttava tekijä. Status kertoo yksilön asemasta tai arvoasemasta ryhmässä ja statukset muodostavatkin ryhmän sisäisen arvojärjestyksen. Sosiaalinen status muodostuu yhtäältä yksilön omien persoonallisten ominaisuuksien ja käyttäytymisen perusteella ja toisaalta muiden hahmottama sosiaalinen status luo pohjan käsitykselle itsestä ja siitä minkälaista käyttäytymistä itseltä odotetaan. Tämä puolestaan ohjaa yksilön käyttäytymistä odotettuun suuntaan. Näin ollen käyttäytymistä saattaa määrätä hallitsevasti kumpi tahansa, persoonallisuus tai yksilön saama sosiaalinen status. Sosiaalista statusta voidaan tutkia ja arvioida sosiometrisillä testeillä, jolloin saadaan esiin koko ryhmän keskinäisiin suhteisiin perustuva sosiaalinen rakenne. Sosiometriä voidaan käyttää niin työyhteisöissä kuin päiväkotiryhmissäkin. (Laine 2005, 125, 195-196; Pennington 2005, 88-89.)

Toisten ryhmän jäsenten tekemät arvioinnit ja havainnot määräävät sen, kuinka paljon kukaan yksilöä kohtaan tunnetaan vetovoimaa. Tällainen toisen keskinäinen arviointi on luonnollinen prosessi lapsuudesta alkaen kaikissa yhteisöissä. Yksilön status voi olla joko virallinen tai epävirallinen. Yksilö voi saada epävirallisesti korkean statuksen esimerkiksi omaamalla kykyjä, joita ei virallisesti tunnusteta, mutta joilla on arvoa ryhmälle. Yksilön ominaisuudet voivat johtaa myös epävirallisesti alhaiseen statukseen esimerkiksi stereotypian seurauksena. Korkeassa statusasemassa olevaan jäseneseen liitetään kaksi piirrettä. Hänellä on tapana panna alulle ajatuksia ja toimintaa, jotka saavat ryhmässä kannatusta. Hänellä on myös kaikkien myöntämä etuoikeus (consensual privilege), mikä tarkoittaa sitä, että korkea status saa ryhmän muilta jäseniltä arvostusta ja kannustusta. Sosiaalinen rakenne on ryhmässä usein melko pysyvä, vaikka ryhmän jäsenet vaihtuisivatkin. Ryhmässä säilyy tavallisesti samat sosiaaliset tyypit, mutta yksilöiden oma status saattaa muuttua hiukan uusien tulokkaiden seurauksena. Iän myötä sosiaalisesta asemasta tulee yhä pysyvämpi. Sosiaaliseen rakenteeseen ja sen jäsenten asemaan ryhmässä voi vaikuttaa myönteisesti vaikuttamalla kehittämällä koheesiota ja ilma- piiriä parempaan suuntaan. (Laine 2005, 195, 241; Pennington 2005, 88-89.)

Salmivalli (2005) on kuvannut lapsen sosiaalista statusta moniulotteisesti. Lapsiryhmän jäsenet voidaan jakaa statusten perusteella neljään luokkaan: suosittuihin, torjuttuihin, huomiotta jätettyihin ja ristiriitaisessa asemassa oleviin lapsiin. Statuksia on tutkittu pyytämällä lapsia nimeämään lapsia, joista he pitävät eniten ja lapsia, joista he pitävät vähiten. Suosituista lapsista pitää moni ryhmän jäsen ja he ovat sosiaalisempia ja kognitiivisesti kehittyneempiä kuin keskimääräisessä asemassa olevat lapset. Heillä on kyky saavuttaa omia tavoitteita ja ylläpitää myönteisiä suhteita. Myös Laineen (2005) mukaan erityisesti prososiaalisuus ja yhteistoimintataidot ennustavat muiden hyväksyntää ja suosioasemaa. Prososiaalisuus tarkoittaa

halua auttaa toisia, tietynlaista jämäkkyyttä suhteissa, hyvää itsetuntoa sekä hyviä vuorovai-
kutus- ja itsesääätelytaitoja.

Salmivallin (2005) kuvauksen mukaan torjutut lapset saavat suosituista lapsista poiketen vain harvalta pidän eniten -maininnan, mutta usealta pidän vähiten -maininnan. Keskimääräisessä asemassa oleviin lapsiin verrattuna he ovat aggressiivisempia ja kognitiivisesti taitamattomampia. He käyttäytyvät usein kielteisesti ja muodostavat vastavuoroisia suhteita toisiin torjuttuihin lapsiin. Muiden osalta vähäistä hyväksyntää ennustaa Laineenkin (2005) mukaan aggressiivisuus, häiritsevä käytös ja syrjään vetäytyminen. Salmivallin (2005) sosiaalisen statuksen kuvauksessa huomiotta jätetyistä lapsista monellakaan lapsella ei ole vahvaa positiivista tai negatiivista mielipidettä. He ovat keskimääräisessä asemassa olevia lapsia vähemmän aggressiivisia ja vähemmän ulospäin suuntautuneita. Keskilapsuudessa nämä lapset ovat usein muodostaneet vastavuoroisen ystävyysuhteen. Ristiriitaisessa asemassa olevista lapsista muilla lapsilla on - edellisestä poiketen - joko vahva positiivinen tai negatiivinen mielipide. Heidän sosiaalinen impaktinsa on siis suuri ja he ovat keskimääräisessä asemassa olevia lapsia aggressiivisempia, mutta myös prososiaalisempia. (Salmivalli 2005, 26-29; Laine 2005, 118, 124.)

3.5.4 Roolit

Roolin voi määritellä tietynlaiseksi käyttäytymiseksi, jota muut roolin haltijalta odottavat. Sosiaalinen rooli tarkoittaa siis muiden yksilöön kohdistamien odotusten ja normien kokonaisuutta ja odotukset syntyvät yksilön tehtävän tai aseman perusteella. Roolit sekä kuvaavat että määräävät yksilön käyttäytymistä statusasemien tapaan. Rooleilla on kolme tärkeää tehtävää. Ne mahdollistavat työnjaon jäsenten kesken, tuottavat järjestystä ja ennustettavuutta ryhmässä ja lisäksi rooli tuottaa identiteetin tunteen yksilölle. Rooli voi joko olla asetettu virallisesti, syntynyt epävirallisesti toisten asettamana tai henkilö on voinut ottaa itse itselleen tietyn roolin. Esimerkiksi opettajan rooli on virallisesti asetettu ja itse otettua roolia kuvaa kokeneemman työntekijän toimiminen opastajan roolissa. Itselle otetut epäviralliset roolit liittyvät usein persoonallisuuspiirteisiin. Roolien muodostuminen riippuu muun muassa ryhmän tehtävistä sekä jäsenten ominaisuuksista ja odotuksista. Jäsen joutuu sopeutumaan rooliin, jota ryhmässä edustaa. (Kauppila 2006, 101; Pennington 2005, 89-90; Laine 2005, 189-190.)

Roolijako muodostuu lapsiryhmässä siten, että kukin joko ottaa itse roolin tai saa roolinsa muilta lapsilta. Lapsiryhmässä esiintyviä rooleja ovat Koivusen (2009) mukaan ainakin johtaja, idoli, vallankäyttäjä, syntipukki, idoli, pelle, alistuja, uhmaaja, syrjäänvetäytyjä, kiusattu ja tyranni. Kauppila (2006) luokittelee tällaiset roolit asennerooleiksi, jotka kuvaavat henkilön käyttäytymistä ryhmässä. Muita rooleja ovat esimerkiksi yksilölliset roolit, jotka syntyvät ih-

misen henkilökohtaisista ominaisuuksista tai taidoista. Yksilölliset roolit lisäävät roolien määrää ryhmässä. (Kauppila 2006, 93; Koivunen 2009, 53.)

Roolien omaksuminen riippuu ihmisen iästä. Ensimmäinen roolien kehitysvaihe on nimeltään egosentrinen kehitysvaihe, joka käydään läpi 3-6 vuoden iässä. Vaiheeseen kuuluu, että lapsen on vaikea ymmärtää toisten näkemyksiä ja tulkintoja. Hän alkaa kuitenkin hahmottaa erilaisia rooleja perheessä ja oppii, kuinka äidin ja isän roolit eroavat toisistaan. Seuraava kehitysvaihe sijoittuu 5-9 vuoden ikään ja on nimeltään subjektiivisen roolin ottamisen vaihe. Lapsi ymmärtää ihmisten erilaiset tehtävät ja näkemykset asioista. Roolikäsitys laajenee ja lapsi ymmärtää roolien sisältöjä, kuten mitä tehtäviä eri ammattirooleihin kuuluu. (Kauppila 2006, 94.)

Lapsiryhmässä eri roolit kuvaavat tietynlaista käyttäytymistä. Johtaja määrää usein leikin kulkua autoritaarisesti ja saa tahtonsa läpi. Ryhmässä ei ole demokratiaa, mutta johtaja on usein suosittu hahmo muiden keskuudessa johtamisestaan huolimatta. Vallankäyttäjä voi käyttäytyä alistavasti ja aggressiivisesti muita lapsia kohtaan. Vallankäyttäjän rooli voi olla samalla lapsella kuin johtajan rooli. Alistuja alistuu omasta tahdostaan johtajan tai vallankäyttäjän tahdon alle. Tällä lapsella on epävarmuutta omista tunteistaan ja mielipiteistään, joten hän on herkkä muiden mielipiteille ja ohjaukselle. Alistuminen voi olla seurausta perusturvallisuuden heikkoudesta ja perhetaustasta. Syrjäänvetäytyjä vetäytyy ryhmästä. Kasvattajan on tärkeää olla tietoinen vetäytymisen vapaaehtoisuudesta, sillä muut lapset voivat myös syrjiä lasta. Syrjiminä lapsena voi johtaa tulevaisuudessa syrjäytymiseen. Omissa oloissaan olemisen syyt on siis selvitettävä tarkoin. Syntipukki on se lapsi, jonka syyksi kaikki on helppoa laittaa. Syntipukki alkaa itsekin lopulta kuvitella asian olevan näin. Uhmaaja pyrkii toiminnallaan haastamaan aikuista. Hän pyrkii saamaan myös muut lapset kokeilemaan rajoja. Idoli on muiden ihailema ja kunnioittama. Hän on sosiaalisesti lahjakas persoona, jonka kanssa on helppoa tulla toimeen. Idoli saattaa olla samalla myös johtajan asemassa. Pellenä ryhmässä toimii usein itsetunnon heikko lapsi. Hän pyrkii peittämään heikkouksiaan saamalla muut nauramaan, jolloin hänen roolinsa vahvistuu. Kiusaaja ja kiusattu ovat toistensa vastakohtat. Kiusaamista on jo varhaislapsuudessa, joten aikuisen tulee olla tarkkana. Lapsen ja aikuisen kokemusmaailma on erilainen, joten lapsi voi tulkita kiusaamiseksi jonkun mitä aikuinen ei näe kiusaamisena. Tärkeää on kuitenkin se, miltä lapsesta tuntuu, joten aikuisen tulee puuttua tilanteeseen kyseisessä tilanteessa. (Koivunen 2009, 53-54.)

3.5.5 Ryhmädynamiikka

Kauppila (2006) esittelee Kurt Lewinin näkemyksen ryhmädynamiikasta. Hänen mukaansa se voidaan määritellä kentäksi, johon kuuluu jäsenten välinen jännite, voimavarat, motiivit,

kiinnostukset ja tunteet. Niemistön (2004) mukaan ryhmadynamiikka tarkoittaa ryhmän sisäisiä voimia, kuten jäsenten toisiinsa kohdistamia tahattomia tunteita ja tekoja. Ryhmadynamiikka vaikuttaa ja toimii enimmäkseen näkymättömästi. Ryhmadynamiikkaan sisältyy ryhmän sisälle muodostunut sosiaalinen rakenne. Ryhmään kuuluvat arvioivat toisensa statuksen perusteella, jolloin muodostuu hierarkkinen järjestys. Ryhmadynamiikkaan kuuluu myös se, että joidenkin henkilöiden seuraan hakeudutaan toisia mieluummin. (Laine 2005, 197, 208; Kauppi-la 2006, 92; Niemistö 2004, 17.)

Ryhmän rakenteeseen kuuluu siis neljä osatekijää; kiinteys, roolit, status ja normit. Normit sisältävät toiminnan säännöt, kiinteys pitää ryhmän koossa, roolit kertovat, minkälaista toimintaa keneltäkin odotetaan ja status kertoo yksilön arvoasemasta. Nämä osatekijät yhdessä vaikuttavat ryhmän suoritukseen, pysyvyyteen ja tehokkuuteen. Ryhmadynamiikka puolestaan vaikuttaa näihin kaikkiin. (Pennington 2005, 93.)

3.6 Aikaisemmat tutkimukset

Lasten vertaissuhteista ja yhteisöllisyydestä päiväkotikontekstissa on tehty aikaisempia tutkimuksia. Seuraavaksi esitellään lyhyesti kolmen tutkimuksen pääpiirteet ja keskeisimmät tulokset. Tutkimusten aiheet ovat lähellä tämän opinnäytetyön aihetta, mutta kohderyhmä muodostuu osin esikouluikäisistä lapsista. Tutkimusten tulokset ovat kuitenkin verrattavissa Piccolot-ryhmästä saataviin tuloksiin.

Fanny Jonsdottir (2007) Malmön yliopistosta on tutkinut väitöskirjassaan esikouluikäisten lasten vertais- ja ystävyysuhteita. Tutkimukseen osallistui 353 lasta 18 eri esikouluryhmästä. Lapset olivat iältään 3-7-vuotiaita. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää empiirisesti, edustaako esikoulu sellaista sosiaalista ympäristöä, joka tarjoaa kaikille lapsille mahdollisuuden muodostaa hyviä suhteita toisiin lapsiin. Tutkimuskysymykset ovat: Onko lasten välissä suhteissa kaiken kattavia malleja (övergripande relationsmönster; comprehensive patterns) ja ovatko ne nähtävissä tutkimukseen osallistuneissa esikouluissa? Minkälaisia käsityksiä esikoulun opettajilla on lasten sosiaalisista piirteistä ja sosiaalisista taidoista? Millaisia ovat mahdolliset ryhmien väliset eroavaisuudet lasten sosiaalisissa suhteissa ja lastentarhanopettajien näkemyksissä? Tutkimuksen päämenetelmät ovat sosiometriikka ja opettajien valinta-asteikko. Esikouluryhmien opettajat haastattelivat lapsia kysymällä lapselta, onko hänellä ystävää ryhmässä ja kuka on hänen ystävänsä. Vastaukset koottiin matriisiin. (Jonsdottir 2007, 75-77, 83, 89-90, 170-171, 173.)

Sosiometrian tuloksista ilmeni kolme mallia lasten sosiaalisissa suhteissa, jotka Jonsdottir nimesi sosiaalisiksi kuulumiseksi (tillhörighet, social belonging), solidaarisuudeksi (samhö-

righet, solidarity) ja ystävyudeksi (vänskap, friendship). Sosiaalinen kuuluminen viittaa siihen, otetaanko lapsi mukaan vai jätetäänkö hänet ulkopuolelle muiden lasten antamien valintojen perusteella. Yksikin nimeäminen riittää siihen, että lapsen katsotaan kuuluvan ryhmään.

Jonsdottirin mukaan joka yhdeksäs lapsi jätettiin hänen tutkimuksessaan ulkopuolelle ja noin 25 % lapsista oli suosittuja sen perusteella, että moni lapsi nimesi heidät. Sosiaalinen solidaarisuus viittaa siihen, kuinka monia lapsia lapset valitsevat vertaisikseen. Tutkimuksen mukaan suurin osa lapsista on vertaisorientoituneita (peer oriented), mutta 4 % lapsista ei nimennyt ketään vertaisikseen. Nämä lapset ovat Jonsdottirin mukaan eristyneitä. Termi ystävyys puolestaan viittaa siihen, kuinka usein kaksi lasta nimeävät toisensa ystävikseen. Noin kolme neljästä lapsesta saivat vähintään kerran vastavuoroisen valinnan sellaiselta lapselta, jonka olivat itse nimenneet ystäväkseen. (Jonsdottir 2007, 111-112, 174-175.)

Johtopäätöksenä Jonsdottir toteaa, että valtaosa esikoululapsista näytti saavuttavan sosiaalisen kuulumisen roolin, koki solidaarisuutta vertaisryhmäänsä kohtaan ja oli molemmipuolisessa ystävyysuhteessa useampaan kuin yhteen lapseen varhaisesta iästä alkaen. Opettajien näkemyksillä lasten sosiaalisista ominaisuuksista ja taidoista oli selkeä yhteys yhtäältä lasten sosiaaliseen statukseen ja sosiaaliseen kuuluvuuteen sekä toisaalta solidaarisuuteen. (Jonsdottir 2007, 123, 177-178.)

Merja Koivula (2010) on tehnyt Jyväskylän yliopistossa väitöskirjan aiheesta Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Koivulan väitöskirja on etnografinen tapaustutkimus. Tutkimukseen osallistui yhdestä keskisuomalaisesta päiväkodista kaksi päiväkotiryhmää, joissa lapset olivat 3-6-vuotiaita. Tutkimusjoukko käsitti laajimmillaan 44 lasta. (Koivula 2010, 48-49, 53-54, 61.)

Tärkeimmät tutkimuskysymykset Koivulan väitöskirjassa ovat: Millaista on lasten keskinäinen yhteisöllisyys lapsiryhmissä? Miten yhteisöllisyys kehittyy? Millaista yhteisöllistä oppimista tapahtuu lasten kesken? Tämän opinnäytetyön kannalta kiinnostavimmat tutkimuskysymykset ovat ensimmäisenä ja toisena mainitut kysymykset. Toista tutkimuskysymystä tarkentavat vielä lisäkysymykset siitä, mitkä ovat yhteisöllisyyden kehittymisen vaiheet ja mitkä tekijät edistävät ja estävät yhteisöllisyyden kehittymistä. (Koivula 2010, 49.)

Tutkimuksen päämenetelmänä on havainnointi, ja sitä täydentää lasten haastattelu. Havainnointi toteutettiin kynä-paperi-havainnointina, kasettinauhoituksina sekä videohavainnointina. Haastattelut toteutettiin lähinnä strukturoituina yksilöhaastatteluina ja yhtenä ryhmähaastatteluina. Lopuksi kaikki aineisto litteroitiin ja analysoitiin käyttäen sopivaa sisällönanalyysimenetelmää kunkin tutkimusaineiston osan mukaan. (Koivula 2010, 61-67.)

Koivula muodosti aineistoonsa pohjaten yhteisöllisyyden kehittämissprosessiin kolme vaihetta: yhteisöllisyyden etsimisen vaihe, yhteisöllisyyden ilmenemisen vaihe ja aidon yhteisöllisyyden vaihe. Ensimmäisessä vaiheessa lapset kokeilivat yhteistä toimintaa kaikkien kesken ja etsivät sopivia toimintakumppaneita. Toiminta oli aikuisjohtoista ja konfliktit olivat tavallisia. Yhteisöllisyyden piirteiden ilmetessä ensimmäiset ystävyysryhmittymät muodostuivat ja yhteisöön syntyi pienempiä yksiköitä. Koheesio, osallisuus ja sääntöjen noudattaminen lisääntyivät tässä vaiheessa. Aidon yhteisöllisyyden vaiheessa ryhmään muodostui oma kulttuuri toimintatapoineen. Toinen Koivulan tutkima päiväkotiryhmä jäi ryhmän tasolla toiseen vaiheeseen, mutta pienryhmissä saavutettiin korkein taso. Toisessa ryhmässä päästiin kolmannelle tasolle myös koko ryhmän kesken. (Koivula 2010, 105-106, 108-109.)

Yhteisöllisyyttä Koivulan tulosten mukaan edistivät ystävyysuhteet, yhteinen toiminta, korkealaatuinen vuorovaikutus ja yhteenkuuluvuuden tunne. Yhteisöllisyyden tunteen kehittymistä esti päiväkotiryhmien opettajien autoritaarisuus. Koivulan tutkimus tuotti myös muita tuloksia, mutta koska yhteisöllinen oppiminen ei sisälly tämän opinnäytetyön aihealueeseen, näitä tuloksia ei ole kirjattu tämän tutkimuksen esittelyyn. (Koivula 2010, 111, 116.)

Maritta Hännikäinen on aloittanut vuonna 2001 Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden laitoksella tutkimuksen, joka on nimeltään ”Yhteenkuuluvuuden tunne esiopetusryhmässä”. Tutkimus on edelleen käynnissä, mutta sen osatutkimus oppijoiden yhteisöön liittyen on päättynyt. Oppijoiden yhteisöllä tarkoitetaan ihmisryhmää, joilla on sama kiinnostuksen kohde ja yhteisymmärrys siitä, mitä jäsenten kesken ollaan oppimassa. (Jyväskylän yliopiston tutkimus- ja julkaisutietojärjestelmä TUTKA 2012; Karila ym. 2006, 14, 130.)

Hännikäinen toteutti osatutkimuksen erään esiopetusyksikön yhdessä esiopetusryhmässä. Lapsia ryhmässä oli 29 ja työntekijöitä 4. Tutkimusmenetelmänä käytettiin havainnointia. Kyseessä oli tapaustutkimus, jossa tutkittiin, miten yhteenkuuluvuuden tunne syntyy ja vahvistuu esiopetusryhmässä sekä miten tämä prosessi liittyy oppijoiden yhteisöksi muodostumiseen. (Jyväskylän yliopiston tutkimus- ja julkaisutietojärjestelmä TUTKA 2012; Karila ym. 2006, 130.)

Yhteenkuuluvuutta lasten kesken tarkasteltiin kolmesta näkökulmasta käsin: esiopetusyksikön tasolla, ryhmätasolla ja lasten omien pienryhmien tasolla. Koko esiopetusyksikön tasolla yhteenkuuluvuutta rakensivat aamupiirit, yhteisistä säännöistä sopiminen ja ajan antaminen lasten omalle toiminnalle. Ryhmätasolla yhteenkuuluvuutta paransivat ryhmänimet sekä ystävyysaiheet ja me-henkiset laulut ja tarinat. Yhteenkuuluvuutta lisättiin myös yhteisten kokemusten jakamisella. Lasten vertaiskulttuurissa yhteenkuuluvuutta kehittivät lasten yhteiset leikit, pelit, hulluttelu kielellisesti ja toiminnallisesti sekä läheisyyden ja ystävyyden ilmaiseminen. (Karila ym. 2006, 131.)

Hännikäisen koko tutkimuksen tehtävänä on tuottaa tietoa oppijoiden yhteisöjen dynamiikasta ja toiminnoista yhteenkuuluvuuden tunteen näkökulmasta. Tutkimus pyrkii vastaamaan muun muassa siihen, millaisia erilaisia strategioita ryhmän jäsenet käyttävät yhteisön rakentamiseksi ja koossa pitämiseksi sekä yhteenkuuluvuuden tunteen synnyttämiseksi. Tutkimuksen tuloksista pyritään luomaan uusia pedagogisia käytänteitä, jotka parantaisivat niin lasten oppimista ja hyvinvointia kuin esi- ja alkuopetuksen laatuakin. Hännikäisen tutkimus voidaan nähdä oppijoiden yhteisöä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta koskevana perustutkimuksena, jolloin se on kansainvälisestikin merkittävä. (Jyväskylän yliopiston tutkimus- ja julkaisutietojärjestelmä TUTKA 2012.)

4 Tutkimusmenetelmät

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja eräs sen erityispiirteistä on, että kohteena on lapsiryhmä. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät ovat ulkopuolinen eli tarkkaileva havainnointi ja sosiometrinen mittaaminen. Havainnointitekniikaksi on valittu Robert Balesin kehittämä IPA (Interaction Process Analysis). Sosiometrisellä mittauksella selvitetään Piccolot-ryhmän jäsenten statuksia. Seuraavissa luvuissa perehdytään näihin menetelmiin.

4.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuskohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja aineisto koottaankin luonnollisissa tilanteissa ja tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. Tällaisia luonnollisia ja todellisia tilanteita ei voida järjestää kokeeksi eikä niissä voi kontrolloida kaikkia vaikuttavia tekijöitä. Ihmistä suositetaan tiedonkeruun instrumenttina ja tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Aineiston hankinnassa käytetään siis laadullisia menetelmiä, kuten haastattelua, havainnointia ja erilaisten tekstien diskursiivisia analyyseja. Tutkija on kiinnostunut tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista sekä tietyissä tapahtumissa mukana olleiden ihmisten merkitysrakenteista. Tapauksia myös käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmällä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157, 160; Metsämuuronen 2009, 220.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole mahdollista saavuttaa objektiivisuutta perinteisessä mielessä. Pyrkimyksenä on löytää tai paljastaa tosiasioita eikä niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä ja tutkimuksessa käytetäänkin induktiivista analyysia. Tarkoituksena on siis paljastaa odottamattomia seikkoja, minkä vuoksi tutkimuksen lähtökohtana ei ole teorian tai

hypoteesien testaaminen. Myös tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraussuhteista halutaan saada tietoa. (Hirsjärvi ym. 2007, 159-160; Metsämuuronen 2009, 220.)

Eräs laadullisen tutkimuksen tyyppi on tapaustutkimus. Se on empiiristä tutkimusta, joka tutkii nykyistä tapahtumaa tai toimivaa ihmistä tietyssä ympäristössä käyttäen monipuolisia ja monilla tavoilla hankittuja tietoja. Tapaustutkimuksessa tutkitaan siis yksittäisiä tapauksia ja pyrkimyksenä on ymmärtää ilmiötä syvällisesti. Tapaustutkimuksella on monia etuja. Siinä huomataan sosiaalisten totuuksien monimutkaisuus ja sisäkkäisyys ja parhaat tapaustutkimukset pystyvätkin tarjoamaan tukea vaihtoehtoisille tulkinnoille. Se muodostaa kuvailevan materiaalin arkiston, jota voidaan tulkita usealla eri tavalla. Lisäksi tapaustutkimusten lähtökohta on usein toiminnallinen ja niiden tuloksia sovelletaan käytännössä. (Metsämuuronen 2009, 222-223.)

4.2 Havainnointi

Havainnointi on yksi tieteellisen tutkimuksen perusmetodeista, jota käytetään havaintojen keräämiseen. Havainnointi on tietoista ja järjestelmällistä tarkkailua. Kun havainnoidaan luonnollisessa ympäristössä, etuna on se, että havainnot tehdään siinä kontekstissa, jossa ne ilmenevät. Havaintojen lisäksi tutkijan kannattaa kommentoida tai kuvata käyttäytymistä. Havainnointi on hyvä menetelmä, kun tutkitaan yksilön käyttäytymistä ja vuorovaikutusta toisten kanssa. Havainnointi soveltuu myös lasten, sosiaalisten suhteiden, ryhmän toimivuuden ja vaikeasti ennakoitavien tilanteiden tutkimiseen. Menetelmä sopii niin laadulliseen kuin määrälliseen tutkimukseen. Havainnointiaineisto on kuitenkin hyvin monitasoinen ja laaja, joten menetelmää pidetään ensisijaisesti laadullisen tutkimuksen aineistonkeräämisen tapana. (Vilka 2006, 37-38; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 208; Koivunen 2009, 27; Pennington 2005, 35.)

Havainnoinnilla saadaan tietoa siitä, mitä todella tapahtuu ja toimivatko ihmiset siten, kuten sanovat toimivansa. Havainnoinnin kohteena voi olla esimerkiksi kielellinen vuorovaikutus tai laajemmat tapahtumat, kuten lasten roolileikkien leikkiminen päiväkodissa. Ryhmähavainnoinnin tuloksia voidaan käyttää esimerkiksi toiminnan arvioinnissa ja suunnittelussa. Havaintojen tekemisessä pyritään systemaattisuuteen ja tarkkuuteen. Vilka (2006) käyttää ulkopuolisesta havainnoinnista nimitystä tarkkaileva havainnointi. Tutkija ei osallistu tutkimuskohteen toimintaan, mutta tutkimuskohde on tietoinen tutkijasta. Havainnoinnin kohteet määritellään etukäteen ja tutkija havainnoi vain niitä. (Vilka 2006, 37, 43; Hirsjärvi ym. 2007, 207, 210; Koivunen 2009, 27.)

Penningtonin (2005) mukaan lähes kaikki ryhmien sosiaalipsykologiset havainnoinnit ovat järjestelmällisiä. Se tarkoittaa, että käytetään standardimenetelmiä. Niiden käyttämiseen havainnoijat ovat saaneet harjoitusta ja niissä on selvästi määriteltyjä havainnoitavan käyttäytymisen luokkia eli kategorioita. Havaintojen lisäksi sanalliset kuvaukset tai kommentit ovat usein tarpeellisia. Etukäteen on päätettävä, mitä käyttäytymistä havainnoidaan ja riittääkö se, että käyttäytymistä esiintyy, vai tarvitaanko myös tietoa käyttäytymisen kestosta. Otanta voi olla tapahtumiin tai aikaan perustuvaa. Kun otanta on tapahtumiin perustuvaa, jokainen tilanteen tapahtuma tai käyttäytymisloukka kirjataan muistiin koko ryhmän vuorovaikutuksen ajalta. Aikaan perustuvassa otannassa valitaan etukäteen tietyn mittaisia jaksoja, jolloin vuorovaikutusta havainnoidaan. Tapahtumiin perustuvan otannan valinta on perusteltua silloin, kun ryhmä kokoontuu vain tunniksi tai kahdeksi. (Pennington 2005, 34-36.)

Havainnoinnin luotettavuutta on tärkeä arvioida. Luotettavuus riippuu usein siitä, kuinka hyvin käyttäytymisen luokat on onnistuttu määrittelemään ja kuinka paljon havainnoijat ovat saaneet harjoitusta ennen kuin he havainnoivat varsinaista tutkimusta varten. Pennington (2005) jakaa havainnoinnin luotettavuuden arvioijan sisäiseen ja arvioijien väliseen luotettavuuteen. Arvioijan sisäisessä luotettavuudessa kiinnitetään huomiota siihen, luokitteleeko arvioija saman käyttäytymisen samalla tavalla eri aikoina. Tätä on mahdollista arvioida vain silloin, kun havainnoitavan kohteen toimintaa on tallennettu videolle. Arvioijien välinen luotettavuus taas liittyy siihen, kuinka samalla tavoin eri arvioijat luokittelevat saman käyttäytymisen. Pennington (2005) esittelee myös havainnoijavinouman ongelman käsitteen. Havainnoijavinouman ongelma viittaa siihen, että havainnoijan tietoisuus tutkimuksen tarkoituksesta tai tutkimuskysymyksestä voi vaikuttaa niin, että hän luokittelee käyttäytymistä tavoilla, jotka tukevat tutkimushypoteesia tietyllä tavalla. (Pennington 2005, 34-37.)

Havainnointiaika tulisi käyttää pelkästään havainnoimiseen, jotta kohteesta, esimerkiksi lapsesta, saataisiin mahdollisimman tarkkoja ja yksityiskohtaisia havainnointituloksia. Jos esimerkiksi kasvattaja havainnoinnin ohella myös ohjaa ryhmän toimintaa, häneltä voi jäädä arvokasta tietoa näkemättä. Koivusen (2009) mukaan havainnoijan tulisi toimia objektiivisesti, jotta havainnot eivät sisällä tulkintaa. Havaintojen tulisi perustua pelkästään aistinvaraisesti havaittujen asioihin. Havainto on kuitenkin aina tulkinta eikä yksittäinen tutkija voi koskaan olla objektiivinen, vaikka siihen pyritäänkin. (Hirsjärvi ym. 2007, 157; Koivunen 2009, 24.)

4.2.1 Interaction Process Analysis (IPA)

Robert Bales on suunnitellut ryhmäkäyttäytymisen analysointiin havainnointitekniikan, IPA:n (Interaction Process Analysis) (Liite 2.). Havainnointitekniikan tarkoituksena on havaita ja

tallentaa jokaisen ryhmän vuorovaikutustapahtuman luonnetta. Se sopii työ- ja projektiryhmien lisäksi yhtä hyvin sosiaalisten ryhmien analysointiin silloinkin, kun niillä ei ole mitään erityistä tehtävää. IPA on muodostettu ryhmätoiminnan teorian pohjalta, jonka mukaan ryhmän tulee selviytyä kahdentyyppisistä ongelmista toimiakseen hyvin. Nämä ongelmat liittyvät tehtäväkäyttäytymiseen ja sosio-emotionaaliseen käyttäytymiseen. Tehtäväkäyttäytyminen sisältää ryhmälle asetettuun tehtävään liittyvät kysymykset ja vastausyritykset ja sosio-emotionaalinen käyttäytyminen sisältää myönteisen ja kielteisen tunnealueen. Huonona puoleena havainnointitekniikassa on se, että se jättää huomiotta ryhmän jäsenten omat näkemykset. (Pennington 2005, 37-38; Bales Interaction Process Analysis 2012, 1.)

Havainnoinniksi merkittävä yksikkö on ryhmän jäsenen yksittäinen teko (act). Teko on viesti tai viittaus johonkin ja se voi olla sanallinen tai sanaton. Teon määritelmään kuuluu myös, että toinen jäsen voi ymmärtää teon kontekstissaan lauseeksi tai lauseen vastineeksi. Lauseet voivat olla selventäviä, kysyviä, käskeviä tai huudahtavia. Lause sisältää tai ainakin viittaa subjektiin ja predikaattiin niin, että se edustaa kokonaista ajatusta, johon toinen jäsen voi vastata tai reagoida. Havainnoija voi muuttaa vajavaisia viestejä tai viittauksia täydellisempään muotoon niin, että teot voidaan luokitella havainnointitekniikan kategorioihin. (Bales Interaction Process Analysis 2012, 1.)

4.2.2 IPA:n kategoriat

Havainnointitekniikassa on neljä pääluokkaa, joista kaksi viittaavat ryhmän tunnetavoitteeseen ja kaksi tehtävätavoitteeseen. Pääluokat ovat myönteinen ja kielteinen tunnealue sekä tehtävätavoitteeseen liittyvät vastausyritykset ja kysymykset. Neljä pääluokkaa on jaettu 12 kategoriaan. Myönteinen tunnealue jaetaan kategorioihin ”osoittaa yhteenkuuluvuutta” (seems friendly), ”lieventää jännitystä” (dramatizes) ja ”on samaa mieltä” (agrees). Yhteenkuuluvuuden osoittamiseen kuuluu esimerkiksi sympatian ja kiintymyksen ilmaisu, harmonian tavoittelu, suojeleva tai hoivaava asennoituminen sekä kehuminen ja palkitseminen. Jännityksen lieventäminen sisältää teot, jotka korostavat piilotettua merkitystä, sisältävät emotionaalisia viittauksia tai paljastavat viestijän persoonaa. Usein tällaiset viestit ovat vitsejä tai tarinoita, joilla on kaksoismerkitys. Viestijä usein liioittelee ilmeitään tai eleitään. Lisäksi esimerkiksi tyytyväisyyden, pirteyden, ilon ja innostuksen ilmaisut kuuluvat tähän luokkaan. Samaa mieltä olemisen luokkaan kuuluvat teot, jotka osoittavat yhteisymmärrystä tai faktojen, päätelmien tai oletuksien hyväksymistä. (Pennington 2005, 38-39; Bales Interaction Process Analysis 2012, 2-3.)

Kielteinen tunnealue jaetaan kategorioihin ”on eri mieltä” (disagrees), ”osoittaa jännittyneisyyttä” (shows tension) ja ”osoittaa vihamielisyyttä” (seems unfriendly). Eri mieltä olemisen

luokkaan kuuluvat teot, jotka torjuvat toisen henkilön ilmaiseman ehdotuksen, mielipiteen tai informaation. Torjunta ei kohdistu henkilöön itseensä vaan siihen, mitä hän on sanonut. Viestin sisältämä negatiivinen tunneilmaisu ei ole kovin vahva, muutoin teko luokitellaan vihamielisyyden osoittamisen luokkaan. Jännittyneisyyden osoittamisen luokkaan kuuluvat jonkinlaiseen ristiriitaan liittyvät teot. Ristiriita voi olla esimerkiksi hyväksymättä jäämisen pelon ja vaistonvaraisten toiveiden välillä ja henkilön täytyy päättää, toimiako vai pidättäytykö toimimasta. Henkilö voi joutua tukahduttamaan tai peittämään sellaista, mitä pidetään epäsovinnaisena. Teot, jotka osoittavat negatiivisia tunteita toista ihmistä kohtaan, kuuluvat vihamielisyyden osoittamisen luokkaan. Lievätkin negatiivisten tunteiden ilmaisut luokitellaan tähän luokkaan, mikäli ne kohdistuvat suoraan toisen ihmisen persoonaan hänen viestiensä sijaan. (Pennington 2005, 39; Bales Interaction Process Analysis 2012, 7-8.)

Vastausyritykset-pääloukka jaetaan kategorioihin ”tekee ehdotuksen” (gives suggestions), ”esittää mielipiteen” (gives opinion) ja ”antaa neuvon” (gives information). Ehdotuksen tekemisen luokkaan kuuluvat teot, joilla johdetaan tehtävätavoitteen suuntaan. Teot ovat esimerkiksi viestinnän kontrollointia, ryhmän huomion suuntaamista tehtävään tai uuden toiminnan vaiheen aloittamista. Ehdotus on rutiininomainen ja se esitetään niin, että mahdollinen vastarinta hyväksytään. Mielipiteen esittämisen luokkaan kuuluvat vain ne teot, jotka ovat neutraaleja, vakavia ja objektiivisia viestejä. Tähän luokkaan kuuluvat teot edistävät ryhmän tavoitteiden saavuttamista. Ne auttavat ryhmää ongelmanratkaisussa ja päätöksenteossa. Esimerkiksi moraalisten velvollisuuksien sekä yleisten uskomusten tai arvojen ilmaisut kuuluvat mielipiteen esittämisen luokkaan. Neuvon antamisen luokkaan kuuluvat teot, jotka ilmaisevat tosiasiallisia (ei välttämättä totuudenmukaisia) tai varmistettavissa olevia huomioita tai kokemuksia. Tällaisia tekoja ovat ”itsestäänselvyyksien” toteamiset, kuten muistuttaminen jäljellä olevasta ajasta. Ilmaukset ovat objektiivisia ja tunnesävyiltään neutraaleja. (Pennington 2005, 39; Bales Interaction Process Analysis 2012, 4-5.)

Kysymykset-pääloukka jaetaan kategorioihin ”kysyy neuvoa” (asks for information), ”kysyy mielipidettä” (asks for opinions) ja ”pyytää ehdotusta” (asks for suggestions). Neuvon kysymisen luokkaan kuuluvat kysymykset, joilla toivotaan tosiasiallista, kuvailevaa tai objektiivista vastausta. Kysymykset voivat koskea esimerkiksi sen hetkistä tilannetta, ryhmän tehtävää tai ryhmää itseään. Mielipiteen kysymisen luokkaan kuuluvat puolestaan kysymykset, joilla haetaan vastaukseksi tulkintaa tai toisen näkemystä johonkin. Toista henkilöä ei painosteta esimerkiksi hyväksymiseen eikä hänen vastaustaan yritetä ohjailla. Ehdotusten pyytämisen luokkaan kuuluvat teot, joilla haetaan opastusta ongelmanratkaisuun ja joilla pyritään siirtämään aloite toiselle henkilölle. Kysyjä on usein epävarma tai hämmentynyt jostakin. Kaikki ryhmän vuorovaikutuksessa ilmenevä käyttäytyminen voidaan sijoittaa näihin 12 kategoriaan. (Pennington 2005, 39; Bales Interaction Process Analysis 2012, 4-5.)

4.3 Sosiometrinen mittaaminen

Sosiometrian käsitteen on luonut J.L. Moreno. Sosiometrialla tarkoitetaan ryhmän rakentamiseen ja vuorovaikutussuhteisiin liittyvää oppia, jolla tutkitaan henkilöiden välisiä siteitä tarkastelemalla heidän valintojaan. Ryhmässä tapahtuvat asiat ovat sosiometrian avulla mitattavissa ja hallittavissa. Havainnointiin verrattuna sosiometriassa on se etu, että jäsenet itse kertovat suhteistaan, jolloin voidaan päästä lähemmäksi totuutta. Sosiometrialla pyritään tekemään näkyväksi sosiaalisen todellisuuden näkymätöntä puolta. Sosiometrian mittauskohde eli yksilöiden merkitys toisilleen on olemassa jo ennen mittausta, mutta se on epämääräinen ja osittain henkilöiden salattuun yksityiseen maailmaan kuuluva asia. Se antaa myös välineitä käsitellä valintatilanteita ja sen avulla voidaan ymmärtää, minkälainen rooli yksilöillä on eri suhteissaan. Sosiometriassa ihminen nähdään sekä valitsijana että sosiaalisen verkoston osana. Ihmiselle on tärkeää olla yhteisön jäsenenä ja pystyä toimimaan sen vuorovaikutussuhteissa riittävän hyvin. (Kopakkala 2011, 122-124; Niemistö 2004, 128-129.)

Moreno jakaa sosiaalisen todellisuuden kahteen tekijään: ulkoiseen todellisuuteen ja sosiometriseen matriisiin. Ulkoiseen todellisuuteen kuuluvat näkyvät ja havaittavissa olevat ryhmät, ja sosiometrisellä matriisilla voidaan tutkia vähemmän näkyvää ryhmädynamiikkaa. Niemistö (2004) esittelee myös Morenon mielenkiintoisen oletuksen sosiodynaamisesta vaikutuksesta. Sosiodynaaminen vaikutus on ilmiö, jossa yksilöiden positiiviset, negatiiviset ja neutraalit valinnat ovat jakautuneet epätasaisesti ryhmän jäsenten kesken. Näillä ihmishuolehdinnoilla on taipumus kasautua, eli esimerkiksi positiivisia valintoja saaneet yksilöt saavat niitä jatkossakin paljon. (Niemistö 2004, 128-129, 131.)

Ryhmädynamiikkaan sisältyy ryhmän sisälle muodostunut sosiaalinen rakenne. Ryhmään kuuluvat arvioivat toisensa statuksen perusteella, jolloin muodostuu hierarkkinen järjestys. Statusta eli jäsenten välisiä preferenssejä selvitetään sosiometrisellä mittaamisella. Usein karotetaan suosikit, torjutut ja johtajat. Näin saadaan tieto vain pienen ryhmän statuksista. Tutkittavilta kysytään esimerkiksi nimilistan tai ryhmäkuvan avulla, kuinka mielellään he ovat kanssakäymisissä kunkin ryhmän jäsenen kanssa. Arviointiasteikko voi olla esimerkiksi 1-5 tai 1-3. Haastattelijan tulee huolehtia siitä, että jokainen tutkittava käyttää koko arviointiasteikkoa ja arvioi jokaista ryhmän jäsentä. (Laine 2005, 197-199.)

Tutkittavien vastauksista kootaan matriisi. Matriisista ilmenee tutkittavien pisteytykset ja niiden kohteet. Kunkin tutkittavan saamat pisteet lasketaan yhteen, jolloin saadaan tietoa esimerkiksi siitä, ketkä tutkittavista ovat suosittuja. Matriisin pohjalta piirretään sosiogrammi. Sosiogrammissa on graafisesti kuvattu ryhmän sisäinen sosiaalinen rakenne. (Himberg & Jauhiainen 2005, 133.) Sosiometrinen rakenne tulee näkyväksi ihmisten valintojen myötä ja tietoisuus ryhmän valinnoista muuttaa rakennetta. Yleensä ihmisiä tutkittaessa heille on hyvä

kertoa tulokset, mutta sosiometrisen testin tulokset voivat olla suoraan kerrottaessa haitallisia. Tulokset kuitenkin auttavat ryhmää eteenpäin tuomalla esiin kehitystä ja vuorovaikutusta haittaavia tekijöitä. (Kopakkala 2011, 123, 125.)

5 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimuskysymykset

Kuten aiemmin jo todettiin, päivähoidon keskeisenä tavoitteena on tarjota lapselle jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet, suotuisa kasvuympäristö sekä lapsen hyvinvointi hänen lähtökohtansa huomioiden. On mahdollista, että vaihtuvassa ryhmässä näiden tavoitteiden täydellinen toteutuminen on epävarmaa. Sen vuoksi on tärkeää saada tietoa Piccolot-ryhmän jäsenten sosiaalisten suhteiden tilasta, jotta jatkossa voidaan edistää lasten turvallisten ihmissuhteiden toteutumista ryhmän vaihtuvuudesta huolimatta.

Pyyntö Piccolot-ryhmän tutkimiselle opinnäytetyön kautta tuli Kolsarin päiväkodin johtajalta ja Piccolot-ryhmän lastentarhanopettajalta. He halusivat tietoa siitä, millä tavoin vaihtuvan kerhoryhmän toteutusta voisi parantaa ennen seuraavaa lukuvuotta. Henkilökunta on kokenut, että vaihtuvaa ryhmää on haastavampaa kiinteyttää, joten he halusivat tutkimustietoa ryhmän jäsenten välisistä suhteista. Tätä kautta tutkimuksen tavoitteeksi määrittyi tiedon hankkiminen sosiaalisten suhteiden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden laadusta Piccolot-ryhmässä. Tutkimuskysymykset koskevat lasten sosiaalista todellisuutta, sillä ryhmän vaihtuvuuden voidaan olettaa vaikuttavan lapsen sosiaaliseen hyvinvointiin. Hakemalla vastauksia näihin kysymyksiin voidaan saada tietoa siitä, kuinka hyvin lasten sosiaalinen hyvinvointi toteutuu vaihtuvassa ryhmässä. Sosiaalisesta todellisuudesta kertovat sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen laatu ryhmässä sekä ryhmän yhteisöllisyyden aste.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia sosiaaliset suhteet ovat Piccolot-ryhmässä?
2. Minkälaista vuorovaikutus on Piccolot-ryhmässä?
3. Miten hyvin Piccolot-ryhmä on yhteisöllistynyt?
4. Miten tiistain ja torstain ryhmän sosiaaliset suhteet, vuorovaikutus ja yhteisöllisyyden taso eroavat toisistaan?

Opinnäytetyön käytännön toteutus tapahtui joulukuun 2012 ja tammikuun 2013 aikana. Päämenetelmä oli havainnointi ja havainnointikertoja oli kuusi. Havainnoitaviksi ryhmiksi valittiin tiistain ja torstain ryhmät käytännöllisistä syistä. Näinä päivinä oli eniten lapsia paikalla ja Piccolot-ryhmän toiminta muuttui vuoden 2013 alusta niin, että maanantaisin ja perjantaisin paikalla ovat vain kerholaiset. Sosiometrinen mittaaminen tehtiin kerran molemmille ryhmille

tammikuussa havainnointikerroista erillisillä kerroilla. Lupaa tutkimukseen osallistumiseen haettiin kirjallisesti lasten vanhemmilta (Liite 1.).

Havainnointitekniikkana käytettiin pienryhmän vuorovaikutuksen tutkimiseen kehitettyä IPA:a (Liite 2.). Se on jaettu 12 kategoriaan, jotka kattavat kaiken ryhmässä tapahtuvan vuorovaikutuksen ja kategorioilla on myös yhteyksiä esitelyihin vuorovaikutustyyliin sekä ryhmän rakenteeseen (Liite 3.). Ystävällis-joustavaa vuorovaikutustyyliä ilmentävät myönteisen tunnealueen kategoriat. Tehtäväalueeseen liittyvät vastausryitykset ilmentävät ohjaavodominoivaa vuorovaikutustyyliä. Epävarma-alistuva vuorovaikutustyyli liittyy tehtäväalueen kysymykset-pääloukkaan. Kielteisen tunnealueen kategorioista osa ilmentää epävarmaalistuvaa vuorovaikutustyyliä ja osa aggressiivis-uhmaista tyyliä. Vuorovaikutus, joka luokitellaan myönteiseen tunnealueeseen tai tehtäväalueen kysymykset-loukkaan kuuluvaksi, lisää ryhmän koheesiota. Kielteiseen tunnealueeseen luokiteltava käyttäytyminen vähentää koheesiota, kun taas vastausryitykset-pääloukan käyttäytyminen ei vaikuta koheesioon.

Ensimmäisellä havainnointikerralla käytettiin edellä mainittua Penningtonin (2005, 39) esittelemää suomennettua havainnointirunkoa (Liite 3.). Ensimmäisen havainnointikerran jälkeen havainnoijat totesivat kuitenkin, että joko kategorioiden nimi tai sen kuvaus ei soveltunut hyvin lasten vuorovaikutuksen luokitteluun. Joitakin havainnointirungon kategorioiden nimiä tai kuvauksia muutettiin tarkoitukseen sopivammiksi Balesin Interaction Process Analysis:n pohjalta (Bales Interaction Process Analysis 2012). Muutetut kohdat on otettu suoraan englanninkielisestä teoriasta, esimerkiksi 12. kategoria ”osoittaa vihamielisyttä” muutettiin paremmin englanninkielistä nimeä vastaavaksi ”osoittaa epäystävällisyyttä” (seems unfriendly). Muutettua havainnointirunkoa käytettiin kaikilla muilla kerroilla (Liite 4.).

Havainnoinnit tehtiin pareittain havaintojen luotettavuuden turvaamiseksi ja sen arvioinnin mahdollistamiseksi. Havainnoinnissa kiinnitettiin huomiota ryhmän jäsenten sanalliseen ja sanattomaan vuorovaikutukseen, joka luokiteltiin eri kategorioihin tukkimiehen kirjanpidolla. Molemmilla havainnoijilla oli oma havainnointirunko. Tietyn vuorovaikutustapahtuman keskeiseen ei kiinnitetty huomiota vaan havainnoksi riitti, että lapsi ilmaisi esimerkiksi myönteisen tai negatiivisen tunteen toiselle lapselle sanallisesti tai sanattomasti. Havaintoja kirjattaessa ei kiinnitetty huomiota myöskään siihen, kuka lapsi oli kyseessä. Tarkoituksena oli saada tietoa muun muassa lapsiryhmän yleisestä ilmapiiristä ja yhteisöllisyyden vaiheesta tutkimalla sitä, kuinka vuorovaikutus painottui eri kategorioiden kesken. Tämän vuoksi oli tarpeetonta merkitä varsinaiseen havainnointirunkoon, kuka lapsista käyttäytyi milläkin tavalla.

Havaintojen kirjaamisen lisäksi tilanteita ja lasten vuorovaikutusta kommentoitiin sanallisesti. Tavoitteena oli, että jokaisesta lapsesta on vähintään yksi kommentti kultakin havainnointikerralta. Sanallinen kommentointi syvensi ja monipuolisti havainnoinnin saatavaa tietoa sekä

antoi kuvan siitä, kuinka yksittäiset lapset toimivat ja millaista vuorovaikutus oli pienryhmissä, kun lapset jakautuivat esimerkiksi leikkiryhmiin. Aluksi tarkoituksena oli, että ennen jokaisen ryhmäkerran aloitusta lapset jaettaisiin havainnoijien kesken niin, että kumpikin havainnoija kirjaisi kommentteja puolen ryhmän lapsista. Näin oli tarkoitus varmistaa, että jokaisesta lapsesta tulisi vähintään yksi kirjallinen kommentti. Ajatuksesta kuitenkin luovuttiin sen vuoksi, että tuntui luontevammalta kirjata kommentteja niistä lapsista, joita kulloinkin havainnointiin. Se, että kaksi havainnoijaa kirjasi kommentteja samoista lapsista, mahdollisti myös niiden vertailun havaintojen tapaan. Lisäksi ryhmätuokion aikana syntyvät leikkiryhmät ja niiden kestot useimmiten kirjattiin, jotta saatiin tietoa leikkiryhmien pysyvyydestä ja sosiaalisten suhteiden kiinteydestä. Koko Piccolot-ryhmää ei havainnointu samanaikaisesti.

Alun perin tarkoituksena oli, että havainnoijat keskittyisivät kerrallaan yhteen ryhmätuokion aikana syntyneeseen leikkiryhmään 10-15 minuuttia ja siirtyisivät sen jälkeen havainnoimaan toista leikkiryhmää. Näin olisi toimittu, jotta havainnointi olisi järjestelmällistä ja jotta voitaisiin varmistaa se, että havainnoijat keskittyivät yhtä aikaa samoihin lapsiin ja vuorovaikutustilanteisiin. Käytännössä kuitenkin huomattiin, että ennalta määritellystä ajasta ei voitu pitää kiinni, sillä leikkiryhmät olivat melko vaihtuvia. Havainnointikerran keston oli tarkoitus olla kerhoryhmän kokoontumisen kesto eli kaksi ja puoli tuntia. Useimmilla kerhokerroilla tähän ei kuitenkaan päästy, sillä ryhmän aikataulut muuttuivat kertojen välillä. Esimerkiksi hyvällä säällä lapset lähtivät ulos aikaisemmin, jolloin havainnointi lopetettiin.

Etukäteen oli sovittu, että mikäli jollekin suunnitellulle havainnointikerralle olisi päässyt vain yksi havainnoija, havainnointi olisi siirretty toiselle päivälle luotettavuuden säilyttämisen vuoksi. Ennen opinnäytetyön toteutusta varauduttiin myös siihen, että kaikkia lapsia ei saa tutkia joko heidän itsensä tai heidän vanhempiansa kieltäytymisen vuoksi. Tällaisessa tapauksessa havainnointirunkoon ja sanallisiin kommentteihin olisi jätetty merkitsemättä näitä lapsia koskevia tietoja. Myöskään sosiometristä mittaamista ei olisi suoritettu näiden lasten kohdalla eikä muita lapsia olisi pyydetty arvioimaan suhdettaan heihin. Mikäli tiistaina tai torstaina kokoontuvassa lapsiryhmässä olisi useita lapsia, joita ei saisi tutkia, olisi harkittu eri ryhmän tutkimista. Näin ei kuitenkaan tarvinnut toimia.

Havainnoinnin päätyttyä havainnoijat jäivät päiväkotiin vertaamaan havaintoja, kirjaamaan sanallisia kommentteja tietokoneelle ja keskustelemaan kerhokerrasta. Tietokoneelle sanalliset kommentit kirjattiin monisanaisemmin ja tarkemmin kuin havainnointipapereihin. Kommentit kirjattiin heti havainnoinnin jälkeen, jotta muistikuvat eivät vääristyisi. Alkuperäiset dokumentit kuitenkin säilytettiin, jotta niihin olisi voitu tarvittaessa palata.

Sosiometrinen mittaaminen suoritettiin toteutuksen puolivälissä tammikuussa molemmille lapsiryhmille. Kaikki lapset eivät kuitenkaan olleet kyseisinä kertoina paikalla, joten heille

sosiometrinen mittaaminen tehtiin kahdella viimeisellä havainnointikerralla. Mittaaminen suoritettiin molempien ryhmien jäsenille vain kerran, sillä toteutusaika oli melko lyhyt, joten toinen mittaus ei todennäköisesti olisi tuonut lisätietoa. Lasten joukossa oli muutamia lapsia, jotka olivat läsnä sekä tiistain että torstain kerhokerroilla. Näille lapsille tehtiin sosiometrinen mittaaminen kahdesti. Näiden lasten kohdalla voitiin tarkastella myös sitä, pysyikö heidän mielipiteensä samana niiden lasten suhteen, jotka olivat paikalla tiistaisin ja torstaisin.

Mittaamisen apuvälineinä käytettiin lasten valokuvia ja kolmea hymiötä, joista yksi hymyili, toinen oli vakava ja kolmas surumielinen. Lapsia pyydettiin asettamaan hymiöitä toveriensa kuvien päälle sen mukaan, kuinka mielellään he leikkivät heidän kanssaan. Kysymyksinä käytettiin: (1) kenen kanssa leikit mieluiten, (2) kenen kanssa tykkäät leikkiä joskus ja (3) kenen kanssa et tykkää leikkiä. Mikäli lapsi ei oma-aloitteisesti antanut hymiötä jokaiselle lapselle, häntä ohjattiin antamaan arvio myös näille lapsille. Näin varmistettiin se, että matriiseihin (Liitteet 5. ja 6.) ei jäänyt tyhjiä kohtia. Myös siitä pyrittiin huolehtimaan, että lapsi käytti jokaista hymiötä vähintään kerran. Ohjauksesta ja taivuttelusta huolimatta tämä ei kuitenkaan toteutunut jokaisen lapsen kohdalla. Pääosin sosiometrinen mittaaminen kuitenkin sujui hyvin ja suurinta osaa lasten vastauksista voidaan pitää luotettavana. Vain pienellä osalla lapsista oli vaikeuksia keskittyä vastausten antamiseen tai heitä täytyi useasti kehottaa käyttämään kaikkia kolmea hymiötä vastauksessaan.

Lasten antamat hymiöt muutettiin arvoiksi 1-3, joista 3 merkitsi hymynaamaa ja 1 surullista hymiötä. Mittausten jälkeen kaikkien lasten vastauksista koottiin matriisi, josta ilmeni, min-kälaisia arvioita lapset olivat toisilleen antaneet. Matriisin pohjalta muodostettiin sosiogrammit (Liitteet 7-8). Sosiogrammeja on kaksi kummaltakin päivältä. Liitteessä 7 on tiistain ryhmän sosiogrammit ja liitteessä 8 torstain ryhmän. Molempien liitteiden ensimmäisessä sosiogrammissa ilmenee lasten toisilleen antamat kolmoset ja kakkoset. Kolmoset on merkitty sosiogrammeihin oransseilla, paksuilla nuolilla ja kakkoset sinisillä, ohuilla nuolilla. Molempien liitteiden toisessa sosiogrammissa on lasten antamat ykköset mustilla nuolilla. Kuvioissa näkyvät lasten muutetut nimet, joista nuolet lähtevät siihen suuntaan kenelle pisteet on annettu.

6 Tulokset

Toteutuksen jälkeen matriisia ja sosiogrammia (Liitteet 5.-8.) verrattiin saatuihin havaintoihin ja sanallisiin kommentteihin. Lisäksi verrattiin sekä saman ryhmän eri kokoontumiskertoja toisiinsa että eri ryhmien kokoontumiskertoja keskenään. Havaintojen pohjalta tarkasteltiin sitä, millä tavoin ryhmän vuorovaikutus painottui eri kategorioihin kullakin kerhokerralla. Sanalliset kommentit puolestaan antoivat viitteitä yksittäisten lasten käyttäytymisestä ja

sosiaalisesta asemasta. Kahta ryhmää verratessa voitiin tarkastella esimerkiksi sitä, oliko niiden välillä eroja vuorovaikutuksen jakautumisessa. Myös siihen kiinnitettiin huomiota, vaihteliko molempiin ryhmiin osallistuvan lapsen käyttäytyminen eri ryhmien välillä. Sosiometrisen mittaamisen ja havaintojen tuloksia vertaamalla pohdittiin esimerkiksi sitä, toteutuvatko lasten valinnat käytännön tilanteissa sekä minkälaista vuorovaikutus on paljon valintoja ja vähän valintoja saaneiden lasten kanssa. Mielenkiintoista oli myös se, vaikuttivatko havaintojen perusteella paljon valintoja saaneet lapset suosituilta ja vähän valintoja saaneet lapset torjutuilta, eli näkyvätkö tällaiset asiat aikuiselle. Tuloksista tehtiin johtopäätöksiä siitä, minkälaisia rooleja ryhmän lapsilla on, kuinka yhteisöllisyys on toteutunut ryhmässä ja minkälaisia lasten väliset sosiaaliset suhteet olivat.

Tulosten koontivaiheessa tuli selvästi esiin tiistain ja torstain ryhmien väliset erot sosiaalisten suhteiden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden laadun suhteen. Ero on nähtävissä molemmilla menetelmillä kerätyissä tuloksissa, joten päätimme tarkastella valittujen tutkimuskysymysten lisäksi ryhmien välisiä eroja tarkemmin. Neljänneksi tutkimuskysymykseksi muodostui:

Miten tiistain ja torstain ryhmän sosiaaliset suhteet, vuorovaikutus ja yhteisöllisyyden taso eroavat toisistaan?

6.1 Havainnointi

Havainnointikertoja oli yhteensä kuusi. Sekä tiistain että torstain lapsiryhmiä havainnoitiin kolme kertaa. Kaikki suunnitellut havainnointikerrat toteutuivat ja sujuivat pääosin hyvin. Lapset suhtautuivat havainnoijiin hyvin eikä havainnointi useinkaan näyttänyt häiritsevän lapsia. Havainnointirungon havaintoja käsitellään niin, että kunkin pääluokan kolmen kategorian havainnot lasketaan yhteen havainnoijakohtaisesti. Tämän jälkeen lasketaan kahden havainnoijan havaintojen keskiarvo kussakin pääluokassa. Esimerkiksi myönteisen tunnealueen pääluokkaan kuuluvat kategoriat ”osoittaa ystävällisyyttä”, ”lieventää jännitystä” ja ”on samaa mieltä”. Ensin lasketaan yhteen havainnoijan näihin kolmeen kategoriaan kirjaamat havainnot. Kun molempien havainnoijien havainnot on laskettu erikseen yhteen, näistä kahdesta summasta lasketaan keskiarvo. Keskiarvon laskeminen ei hävitä olennaista informaatiota, sillä havainnoijien havainnot ovat pitkälti yhteneväisiä. Havainnointirungon kahdestatoista kategoriasta saatava informaatio tiivistetään neljään pääluokkaan, koska ne riittävät kertomaan olennaisen lasten välisestä vuorovaikutuksesta. Ei ole sinällään merkitystä, osoittaako lapsi ystävällisyyttä kehumalla toista vai myöntyykö hän toisen tekemään ehdotukseen, sillä molemmat kertovat siitä, että vuorovaikutus on myönteistä.

Myönteisen ja kielteisen tunnealueen pääluokat vaikuttavat lapsiryhmän ilmapiiriin enemmän kuin vastausyritykset- ja kysymykset-pääluokat. Vuorovaikutus, joka kuuluu myönteiseen tai kielteiseen tunnealueeseen, ilmentää selkeästi lapsen tunnetilaa ja vaikuttavat ryhmän koheesioon enemmän kuin vastausyritykset- tai kysymykset-pääluokkiin kuuluva vuorovaikutus. Vastausyritykset- ja kysymykset -pääluokkiin kuuluva vuorovaikutus ei sen sijaan liity niin voimakkaasti lapsen sen hetkiseen tunnetilaan, jolloin se ei myöskään vaikuta välittömästi ryhmän ilmapiiriin. Sen sijaan nämä pääluokat ilmentävät lasten statushierarkiaa. Vastausyritykset-pääluokkaan kuuluu esimerkiksi tavoitteen suuntaan ohjaaminen, ja lasten keskuudessa tämä tarkoittaa sitä, että joku lapsista ottaa johtajan aseman leikissä ja antaa käskyjä muille vieden samalla leikkiä eteenpäin. Muut lapset saattavat suostua joko mielellään tai vastahakoisesti ohjaukseen. Edellinen ilmentää olemassa olevan statushierarkian ylläpitämistä ja jälkimmäinen sitä, että johtaja alentaa toisten lasten statusta ja samalla nostaa tai ylläpitää omaansa.

Seuraavaksi käydään läpi tiistain ryhmältä kerättyjä havaintoja. Oheisesta taulukoista nähdään, että myönteisen tunnealueen havaintojen määrä laskee eri kerroilla, mutta varsinkin ensimmäisellä havainnointikerralla havaintoja on todella paljon. Kielteisen tunnealueen havaintoja saatiin eniten viimeiseltä havainnointikerralta, toiseksi eniten ensimmäisellä havainnointikerralla ja vähiten toisella havainnointikerralla. Vastausyritykset-pääluokkaan havaintoja on saatu toisella kerralla eniten, ensimmäisellä kerralla toiseksi eniten ja viimeisellä kerralla vähiten.

Tiistai				
	Myönteinen	Vastausyritykset	Kysymykset	Kielteinen
18.12.12	52	28,5	9	14
8.1.13	22,5	41,5	5,5	11
22.2.13	10	18,5	1	18,5
yht.	84,5	88,5	15,5	43,5

Taulukko 1. Tiistain ryhmän vuorovaikutuksesta kirjatut havainnot

Oheisesta taulukosta on nähtävissä, että jokaisella torstain lapsiryhmän havainnointikerralla myönteistä ja kielteistä vuorovaikutusta on ollut lähes yhtä paljon. Kahdella ensimmäisellä kerralla vastausyritykset-pääluokkaan on kirjattu paljon havaintoja. Kysymykset-pääluokassa on jokaisella havainnointikerralla ollut vain vähän havaintoja.

Torstai				
	Myönteinen	Vastausyritykset	Kysymykset	Kielteinen
20.12.12	28,5	27,5	4,5	24
10.1.13	9,5	23,5	4	10
24.1.13	15,5	14	7	13,5
yht.	53,5	65	15,5	47,5

Taulukko 2. Torstain ryhmän vuorovaikutuksesta kirjatut havainnot.

Eri pääluokkien havaintojen summia tarkasteltaessa huomataan, että jokaisella tiistain lapsiryhmän havainnointikerroilla on ollut myönteistä vuorovaikutusta selkeästi enemmän kuin kielteistä. Sen sijaan torstaisin myönteistä vuorovaikutusta on ollut lähes yhtä paljon kuin kielteistä. Tiistairyhmässä on havaintojen perusteella ollut selvästi enemmän myönteistä vuorovaikutusta kuin torstairyhmässä. Sen sijaan kielteistä vuorovaikutusta on tiistaisin ja torstaisin ollut lähes yhtä paljon. Sekä tiistaisin että torstaisin vastausyrityksiä on ollut noin neljä kertaa enemmän kuin kysymyksiä. Tätä selittää se, että havainnointien perusteella lapset vievät leikkiä eteenpäin useammin toteamalla ja ilmoittamalla, mitä seuraavaksi leikissä tapahtuu, kuin ehdottamalla tai kysymällä toisen mielipidettä leikin suunnasta. Toinen joko myöntyy tähän tai ilmaisee vastustuksensa esimerkiksi sanallisesti tai poistumalla leikistä.

6.2 Matriisit ja sosiogrammit

Lapsille tehdyn sosiometrisen mittaamisen tulokset koottiin ryhmäkohtaisesti kahteen matriisiin, joiden pohjalta muodostettiin kummallekin ryhmälle kaksi sosiogrammia. Mittausta tehdessä käytettiin apuna hymiöitä, jotka muutettiin arvoiksi 1-3 matriiseja varten. Matriisien vaakariveillä on kunkin lapsen muille lapsille antamat pisteet. Pystysarakkeista on nähtävissä kunkin lapsen toisilta saamat yksittäiset pisteet ja alimmalla rivillä on jokaisen lapsen saamat yhteenlasketut pisteet. Rastit ovat kohdassa, jossa sama lapsi on sekä valitsijana että valittavana (Liitteet 5-6).

Positiiviseksi laskettavia vastavuoroisia suhteita oli tiistain ryhmässä 25 ja torstain ryhmässä 15. Tällaisia suhteita ovat ne, joissa kaksi lasta on antanut toisilleen saman hymiön, joko hymynaaman tai vakavan hymiön. Tiistairyhmässä suhteita, joissa molemmat lapset ovat antaneet toisilleen hymynaaman, on 15. Torstairyhmässä näitä suhteita on 9. Tämän perusteella vaikuttaa siltä, että tiistairyhmän lasten suhteet ovat selvästi vastavuoroisempia. He ovat siis ilmeisesti luoneet paljon positiivisia ja melko pysyviä suhteita leikkitovereihinsa. Negatiivisia vastavuoroisia suhteita oli puolestaan tiistain ryhmässä 15 ja torstain ryhmässä 26. Tiistain ryhmässä suhteita, joissa lapset antoivat toisilleen vakavan hymiön, on 10 ja torstain ryhmäs-

sä 6. Tällaisia toverisuhteita voi pitää melko neutraaleina, sillä nämä lapset sanovat leikkivänsä joskus toistensa kanssa. Torstain ryhmässä on siis vähemmän sekä näitä että niitä suhteita, joissa lapset ovat antaneet toisilleen hymynaaman.

Suhteita, joissa lapsi on antanut toiselle hymynaaman ja tämä on antanut hänelle vakavan hymiön, on tiistain ryhmässä 14 ja torstain ryhmässä 12. Nämä suhteet ilmentävät sitä, että kahdenkeskisen suhteen osapuolet saattavat arvioida toverisuhdetta eri tavoin. Esimerkiksi lapsi, jolla ei ole montakaan kaveria, saattaa pitää satunnaistakin leikkimistä toisen, suositumman lapsen kanssa tärkeänä ja arvostaa suhdetta enemmän kuin tämä lapsi, jolla on paljon hyviä toverisuhteita. Matriisista ja sosiogrammista voi havaita, että esimerkiksi Helille on annettu paljon hymynaamoja, mutta hän on antanut muille melko paljon vakavia hymiöitä. Osa näistä lapsista on sellaisia, jotka ovat itse saaneet melko vähän yhteispisteitä. Tällaiset suhteet voidaan kuitenkin laskea enemmän positiivisiksi kuin negatiivisiksi ja näitä suhteita on lähes yhtä paljon molemmissa ryhmissä.

Sellaisia suhteita, joissa toinen lapsi on antanut toiselle hymynaaman saadessaan itse surunaaman, on tiistain ryhmässä 15 ja torstain ryhmässä 12. Nämä suhteet eivät siis ole lainkaan vastavuoroisia ja lapset arvioivat samaa suhdetta päinvastaisesti. Tätä voi osaltaan selittää se, että lapsilla vastaamiseen saattaa vaikuttaa sen hetkinen mieliala ja ystäviä nimetessä päivän leikkitoverit ovat helposti päällimmäisenä mielessä. Erityisesti nuoremmat lapset saattavat kokea parhaimmiksi leikkitovereikseen sen hetkiset tai sen päiväset leikkitoverit. Vastusten eroavaisuus yhteisestä suhteesta saattaa kertoa lasten vastusten epäluotettavuudesta tai suhteen sen hetkisestä tilasta. Molempina päivinä olevien lasten vastaukset toisistaan saattoivat vaihdella mittauskertojen välillä ykkösestä kolmoseen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että torstairyhmän lapsilla ei ole yhtä paljon myönteisiä vastavuoroisia suhteita kuin tiistairyhmän lapsilla. Sen sijaan negatiivisia vastavuoroisia suhteita on enemmän torstain kuin tiistain ryhmässä. Ryhmien välinen ero on selkeä.

6.3 Sanalliset kommentit

Seuraavaksi käydään läpi havainnoinnin aikana kirjattuja sanallisia kommentteja ja suhteutetaan niitä sosiometrisessä mittauksessa saatuihin tuloksiin. Erityisesti kiinnitetään huomiota siihen, miltä osin sanalliset kommentit tukevat mittauksen tuloksia ja miltä osin eivät.

Useampana tiistairyhmän havainnointikertana havaittiin, että kaksi saman ikäistä tyttöä, Helena ja Sonja, leikkivät todella paljon ja sopuisasti keskenään. Nämä tytöt ovat myös antaneet toisilleen kolmosen. Myös Juulia ja Heli leikkivät paljon yhdessä ja ovat antaneet kolmo-

set toisilleen. Heidän leikkiryhmäänsä kuului myös Katariina ja Minna, joka oli havainnointikerroista paikalla vain yhtenä kertana. Sosiometrisen mittauksen perusteella näyttäisi siltä, että Minna leikkii useimmiten kuitenkin Sonjan ja Helenan kanssa, joille hän on antanut kolmoset, mutta havainnointikerralla hän ei leikkinyt heidän kanssaan.

Petteri on johtanut usein leikkiä, johon kuuluu sekä tyttöjä että poikia. Hänestä on tullut vaikutelma, että muut lapset hyväksyvät Petterin johtamisen ja viihtyvät leikissä. Tämä näkyy myös mittauksen tuloksissa; Petteri on saanut useimmilta leikkiin osallistuneilta lapsilta kolmosen. Useilta muilta lapsilta, joiden kanssa Petterin ei havaittu leikkivän, hän on saanut ykkösen. Tästä voisi päätellä, että Petterillä on vakiintuneet leikkikaverit. Petterin lisäksi leikin johtajan asemassa oli myös Minna.

Yllättävää on se, että Timo, Katariina, Sonja ja Minna ovat saaneet melko paljon yhteispisteitä (Timo 27, Katariina 26, Sonja 27 ja Minna 29 pistettä). Havainnoissa Timo vaikutti syrjäänvetäytyvältä ja hiljaiselta. Toisaalta hän vaikutti myös kiltiltä ja sopuisalta, joten suosioita saattaa selittää se, että hänen kanssaan on helppo tulla toimeen. Katariinaa puolestaan kohdeltiin toisinaan jopa ilkeästi, mutta Katariina vaikuttaa hyvin miellyttämisenhaluiselta. Katariinan pistemäärä yllätti myös sen vuoksi, että tutkimuksen alkaessa hän oli ollut vasta kuukauden ryhmässä. Sonja on havaintojen mukaan leikkinyt lähes yksinomaan Helenan kanssa, joten hänen suosionsa on yllättävää. Minna puolestaan vaikutti hyvin käskyttävältä lapselta. Minna on myös itse antanut vain kaksi kolmosta ja viisi ykköstä, joten tässäkin mielessä Minnan suosio on yllättävää. Vaihtuvuuden voisi ajatella vaikuttavan negatiivisesti ujojen lasten asemaan, sillä heidän voi olla vaikeampaa ottaa kontaktia toisiin lapsiin kuin turvallisiksi kokemassaan ryhmässä. Sosiaalisesti taitavat lapset taas selviävät vaihtuvissakin sosiaalisissa tilanteissa hyvin. Sen vuoksi on mielenkiintoista, että muutama ujolta vaikuttava lapsi sai paljon kolmosia. He ovat siis saaneet luotua hyviä toverisuhteita vaihtuvuudesta huolimatta. Muilta osin sanalliset kommentit vastaavat mittauksesta saatuja tuloksia.

Torstairyhmän lapsista erityisesti Ukosta kirjatut kommentit vastaavat todella hyvin sosiometrisen mittauksen tuloksia. Ukko on saanut yhteispisteiksi vain 20 ja usealla havainnointikerralla havaittiin, että Ukko johtaa leikkiä usein aggressiivisesti ja käskyttäen. Tästä huolimatta moni lapsista on kuitenkin jäänyt leikkiin. Sen sijaan Ukko on saanut kolmosen Emmalta ja kakkosen Piialta, joiden kanssa Ukon nähtiin leikkivän hyvin. Ryhmästä syrjäytyneimmältä lapselta vaikuttaa Ville, joka on saanut vain 16 yhteispistettä. Sanallisten kommenttien mukaan Ville on jokaisella havainnointikerralla vaeltanut yksinään ja ollut hyvin hiljainen. Ville on antanut neljälle lapselle kolmosen, mutta ei ole itse saanut yhtäkään kolmosta. Hänellä ei siis ole positiivista, täysin vastavuoroista suhdetta keneenkään lapsista. Toinen hyvin epäsuosiotta lapsi on Peijo, joka on saanut 17 yhteispistettä. Peijo on itsekin antanut ykkösen kaikille yhtä lasta, Hannua, lukuun ottamatta ja sanallisten kommenttien perusteella Peijo on aina

ollut samassa puuhassa hänen kanssaan. Usein näissä puuhissa on ollut vain vähän vuorovaikutusta tai ne ovat olleet aikuisjohtoisia. Vaikuttaakin siltä, että Hannu itse mielellään hakeutuu melko itsenäisen tekemisen pariin. Poikkeuksen tähän muodostivat kuitenkin pari leikkilannetta, joissa Peijo on leikkinyt hyvin muiden lasten kanssa. Molemmissa oli mukana Hannu ja toisessa leikissä kaikilla lapsilla oli eräs heidän taustaansa liittyvä yhteinen piirre. Torstairyhmässä ei ilmennyt selkeästi suosittuja lapsia, sillä kokonaispistemäärät olivat pienempiä kuin tiistairyhmän lasten pisteet.

7 Johtopäätökset

Tulosten pohjalta voidaan tehdä johtopäätöksiä lasten sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen laadusta sekä lapsiryhmien yhteisöllisyyden asteesta. Tiistain ryhmän sosiaaliset suhteet vaikuttavat vastavuoroisemmilta ja vuorovaikutus positiivisemmalta torstain ryhmään verrattuna. Vakiintuneempien ja vastavuoroisempien sosiaalisten suhteiden perusteella voi päätellä, että tiistain ryhmä on myös yhteisöllistyneempi kuin torstain ryhmä. Myönteinen ja kielteinen vuorovaikutus ovat kuitenkin keskenään tasapainossa molemmissa ryhmissä.

Tulosten perusteella näyttäisi siltä, että myös torstairyhmän koheesio on heikompi kuin tiistairyhmän. Koheesio liittyy läheisesti ryhmän yhteisöllisyyteen. Edellä esitellyn Koivulan väitöskirjan mukaan yhteisöllistymisessä on kolme vaihetta; yhteisöllisyyden etsimisen vaihe, yhteisöllisyyden ilmenemisen vaihe ja aidon yhteisöllisyyden vaihe. Torstairyhmän toiminta muistuttaa näistä vaihteista ensimmäistä, jossa lapset kokeilivat yhteistä toimintaa kaikkien kesken ja etsivät sopivia toimintakumppaneita. Torstain ryhmän yhteisöllisyyden kehityksen voi tällä perusteella olettaa jääneen jälkeen tavanomaisen päiväkotiryhmän kehityksestä, sillä useimmat päiväkotiryhmät ovat jo yhteisöllisyyden toisessa vaiheessa lukukauden puolivälissä. Tiistairyhmä muistuttaa näistä vaihteista eniten toista vaihetta, jossa ensimmäiset ystävyysryhmittymät muodostuivat ja yhteisöön syntyi pienempiä yksiköitä. Tästä kertoo esimerkiksi vastavuoroisten suhteiden määrä tiistairyhmässä. Lisäksi matriiseista näkee, että tiistairyhmän lapset ovat saaneet yleisesti ottaen korkeampia pistemääriä kuin torstairyhmän lapset. Tämä kertoo siitä, että lapsilla on voimakkaampia positiivisia tunteita toisiaan kohtaan.

Ryhmien välisille eroille on hankalaa löytää tämän tutkimuksen perusteella selittäviä syitä. Ryhmissä toimivat aikuiset ovat samat ja ryhmiin osallistuu sama määrä lapsia. Erot johtuvat siis joistakin muista tekijöistä kuin vaihtuvuudesta tai ohjauksesta. Havainnointien perusteella voidaan löytää kuitenkin yksilöllisiä eroja lasten tavassa olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Yleisesti ottaen tiistain ryhmässä voitiin havaita enemmän positiivista ja lähentävää vuorovaikutusta ja torstain ryhmässä enemmän negatiivista ja etäännyttävää vuorovaikutusta.

Nämä ovat kuitenkin karkeita yleistyksiä ryhmien vuorovaikutuksesta ja molemmista ryhmistä voidaan löytää kaikkia vuorovaikutuksen muotoja.

Kauppilan muodostamista neljästä vuorovaikutustyylistä ystävällis-joustava ja ohjaava-dominoiva kuuluvat positiivisiin vuorovaikutustyyliin. Lähentäviin vuorovaikutustyyliin kuuluvat esimerkiksi ohjaava, hoivaava, joustava ja turvautuva vuorovaikutustyyli. Negatiivisia vuorovaikutustyyliä ovat aggressiivis-uhmainen ja alistuva-epävarma. Etäännyttäviin vuorovaikutustyyliin kuuluvat esimerkiksi pelokas, epävarma, vallanhaluinen ja uhmainen tyyli. Tiistain ryhmässä lapset leikkivät sopuisasti keskenään osittain sen vuoksi, että leikkiryhmissä tietyt poikalapset johtivat leikkiä ohjaava-dominoivalla tyylillä ja osa muista lapsista käyttäytyi hyvin joustavasti ja turvautuvasti. Näin leikkiryhmässä oli melko selkeät roolit ja vastaroolit, jolloin kaikki olivat leikkiin tyytyväisiä. Torstain ryhmässä tuli esiin erityisesti eräs poika, joka pyrki johtamaan muita lapsia leikissä. Hänen tyylinsä oli kuitenkin usein vallanhaluinen ja uhmainen - hän antoi toisille lapsille käskyjä jopa aggressiivisesti. Yllättävän moni lapsi halusi kuitenkin jatkaa hänen johtamaansa leikkiä ja leikki loppui vasta silloin, kun aikuinen puuttui siihen sen rajuuden vuoksi. Molemmissa ryhmässä muiden lasten vuorovaikutuksessa ilmeni kaikkia mainittuja vuorovaikutustapoja. Lasten yksilöllisessä vuorovaikutuksessa oli kuitenkin eroja, joista ryhmien väliset erot voivat osittain johtua.

Koivulan tutkimuksen mukaan lapsiryhmän yhteisöllisyyttä edistivät ystävyysuhteet, yhteinen toiminta, korkealaatuinen vuorovaikutus ja yhteenkuuluvuuden tunne. Edellä esitellyn Hännikäisen tutkimuksen mukaan puolestaan yhteenkuuluvuutta lasten keskuudessa rakensivat aamupiirit, ajan antaminen lasten omalle toiminnalle, ryhmänimet ja me-henkiset laulut ja tarinat. Lasten vertaiskulttuurissa yhteenkuuluvuutta kehittivät lasten yhteiset leikit, kielellinen ja toiminnallinen hulluttelu sekä läheisyyden ja ystävyyden ilmaiseminen. Näistä toiminoista useat ilmenivät tämän tutkimuksen molemmissa lapsiryhmissä, kuten aamupiiri, ajan antaminen lasten toiminnalle ja yhteinen toiminta. Lapsiryhmillä oli myös ryhmänimi, mutta se oli sama jokaisen päivän lapsiryhmillä. Se ei tämän vuoksi todennäköisesti vahvistanut kukaanakin päivänä kokoontuvan lapsiryhmän omaa ryhmäidentiteettiä. Myöskään me-henkisiä lauluja tai tarinoita ei havainnointien aikana esitetty. Hassuttelua esiintyi lasten keskuudessa jonkin verran, mutta vain osa lapsista uskalsi heittäytyä siihen. Tämä kielii todennäköisesti siitä, että lapset eivät kokeneet ryhmää tarpeeksi turvalliseksi uskaltaakseen ottaa riskejä itsensä hyväksymisen suhteen.

Koivula kuvaa väitöskirjassaan myös McMillanin yhteisöllisyyden määritelmän, jonka mukaan yhteisöllisyys on ryhmän jäsenten välistä yhteenkuuluvuutta ja jäsenten tärkeyttä toisilleen. McMillan on jakanut yhteisöllisyyden neljään osa-alueeseen, jotka ovat jäsenyys, vaikuttaminen, integraatio ja jaettu emotionaalinen yhteys. Jäsenyydellä tarkoitetaan tunnetta yhteenkuuluvuudesta sekä yhteisön jäsenenä olemista. Vaikuttaminen tarkoittaa jäsenen mahdoli-

suutta vaikuttaa yhteisössä sekä yhteisön vaikutuksia jäseniin. Ihmiset kokevat tärkeimmäksi yhteisökseen sen, jossa heillä on mahdollisuus käyttää valtaa. Integraatiolla tarkoitetaan sitä, että ryhmän jäsen tyydyttää tarpeitaan yhteisön jäsenyyden avulla. Hyvässä yhteisössä jäsenen tarpeet ovat sopusoinnussa. Emotionaalisen yhteyden jakamista ovat yhteiset kokemukset ja historia, jota jäsenten välinen vuorovaikutus tukee.

Toisten ryhmän jäsenten tekemät arvioinnit ja havainnot määräävät sen, kuinka paljon kukaan yksilöä kohtaan tunnetaan vetovoimaa. Statuksen perusteella lapset voidaan jakaa neljään luokkaan: suosittuihin, torjuttuihin, ristiriitaisessa asemassa oleviin ja huomiotta jätettyihin lapsiin. Tiistain ryhmässä suurin osa lapsista sijoittuu ”suositut”-luokkaan, eli he ovat saaneet muilta lapsilta paljon kolmosia ja vain vähän ykkösiä. Torstain ryhmässä lapsia sijoittuu eniten ”torjutut”-luokkaan ja lähes yhtä moni sijoittuu ”ristiriitaisessa asemassa oleviin”. Torjutut lapset ovat saaneet paljon ykkösiä ja vähän kolmosia ja ristiriitaisessa asemassa olevat ovat saaneet paljon sekä kolmosia että ykkösiä. Tiistain ryhmässä ”torjuttuja” ja ”ristiriitaisessa asemassa olevia” lapsia on molemmissa luokissa vain muutama. Kummassakaan ryhmässä ei ole yhtään selkeästi ”huomiotta jätettyä” eli sellaista lasta, joka on saanut paljon kakosia, mutta vähän ykkösiä ja kolmosia. Ryhmien lasten välisten sosiaalisten suhteiden erosta kertoo erityisesti se, että tiistairyhmässä on monta suosittua lasta, mutta sen sijaan torstain ryhmässä yhtä lasta lukuun ottamatta kaikki lapset sijoittuvat ”torjuttuihin” tai ”ristiriitaisessa asemassa oleviin”. Useilla tiistairyhmän lapsilla on siis huomattavasti positiivisempia statussia. ”Suositut” lapset ovat Laineen ja Salmivallin mukaan sosiaalisia, kognitiivisesti kehittyneitä ja prososiaalisia. ”Torjutut” lapset ovat sen sijaan aggressiivisia ja käyttäytyvät usein kielteisesti. Salmivallin mukaan torjutut lapset muodostavat usein vastavuoroisia suhteita toisiin torjuttuihin lapsiin, mutta tämä aineisto ei tue tätä väitettä. ”Ristiriitaisessa asemassa olevat” lapset saattavat käyttäytyä sekä aggressiivisesti että prososiaalisesti. Näidenkin tulosten perusteella voisi siis sanoa, että vuorovaikutus ja sosiaaliset suhteet ovat tiistain ryhmässä laadultaan positiivisempia. Sosiaalinen rakenne on ryhmässä usein melko pysyvä, vaikka ryhmän jäsenet vaihtuisivatkin.

Yhteenvetona tämän tutkimuksen tulosten perusteella voisi sanoa, että ryhmän vaihtuvuudella itsessään ei ole ainakaan positiivisia vaikutuksia lasten sosiaaliseen hyvinvointiin. Vaihtuvuus näyttäisi hidastavan yhteisöllistymistä tai vaihtoehtoisesti olla vaikuttamatta siihen. Sama pätee sosiaalisiin suhteisiin - lasten on joko vaikeampi muodostaa vastavuoroisia suhteita, tai sitten ryhmän vaihtuvuus ei vaikuta niihin. Toisaalta vaihtuvuutta suurempi vaikutus saattaa olla sillä, millä tavoin yhteisöllisyyttä ja sosiaalisten suhteiden muodostamista tuetaan ohjatun toiminnan kautta. Se, missä määrin vaihtuvuus vaikuttaa lasten sosiaaliseen hyvinvointiin, näyttäisi riippuvan lasten yksilöllisistä ominaisuuksista. Lasten ominaisuudet saattavat selittää eroja tiistain ja torstain ryhmien välillä, joskaan tämän tutkimuksen mene-

telmät eivät riitä antamaan asiasta varmuutta. Sen sijaan lasten sosiaalisissa statuksissa on selkeitä eroja ryhmien välillä.

8 Pohdinta

Tässä luvussa pohditaan tutkimuksen eettisyyttä, sen käytännön toteutuksessa ilmenneitä haasteita, mahdollisia syitä saaduille tuloksille ja johtopäätöksille sekä omaa työskentelyämme. Lisäksi opinnäytetyössä pohditaan tämän tutkimusten tulosten ja esitetyn teorian vastavuotua, ja lisäksi otamme esille jatkotutkimukseen sopivia aiheita. Pohdimme myös tutkimuksen hyödyllisyyttä Kolsarin päiväkodille, sillä päiväkodin henkilökunta aikoo hyödyntää tuloksia avoimen varhaiskasvatusryhmän edelleen kehittämisessä.

Lapsia koskevassa tutkimuksessa korostuu luottamuksellisuus sekä tutkimuksen toteuttamisen eettisyys. Eettisyys otettiin huomioon kaikissa tutkimuksen toteuttamisen vaiheissa, mikä näkyi esimerkiksi kirjallisen luvan pyytämisenä vanhemmilta sekä siinä, että lapsille kerrottiin ensimmäisillä havainnointikerroilla erikseen, mistä tutkimuksessa on kysymys. Jokaisella lapsella oli periaatteessa oikeus vielä kieltäytyä tutkimuksesta, vaikka heidän vanhempansa olisivatkin antaneet luvan tutkia lastaan. Tätä mahdollisuutta kukaan lapsista ei kuitenkaan käyttänyt, mikä voi johtua osittain siitä, että kaikki lapset eivät selostuksesta huolimatta oikein ymmärtäneet, minkälaisia tietoja heistä kerätään. Suostuminen tutkimukseen oli havainnoinnin suhteen siis melko passiivista. Sosiometriseen mittaamiseen lapset puolestaan osallistuivat ilman suurempaa suostuttelua, sillä luultavasti muiden jo haastateltujen lasten malli kannusti myös seuraavia. Eräs lapsi tosin kieltäytyi ensimmäisellä kerralla sosiometrisestä mittaamisesta, mutta toisella mittaamiskerralla hän kuitenkin yllättäen suostui haastateltavaksi. Kirjattujen havainnointien, sanallisten kommenttien ja sosiometrisen mittaamisen tulosten käsittelyssä noudatettiin huolellisuutta. Raporttia kirjoitettaessa on otettu jatkuvasti huomioon lasten anonymiteetin säilyttäminen ja heidän tunnistettavuutensa häivyttäminen. Sosiometrisen mittaamisen tulokset tulevat alkuperäisillä nimillä käyttöön vain Kolsarin päiväkodin henkilökunnalle, jotta he voivat hyödyntää niitä Piccolot-ryhmän kanssa työskentelyssä. Näillä keinoin on pyritty pitämään huolta eettisyyden toteutumisesta erityisesti sen vuoksi, että kaikki lapset eivät täysin ymmärtäneet, minkälaiseen tutkimukseen he osallistuivat. Täten varmistetaan, ettei lapsille koidu haittaa tutkimukseen osallistumisesta nyt eikä tulevaisuudessa.

Havainnoinnissa haasteellista oli havainnoijan roolissa pysyminen. Jos lapsi otti kontaktia havainnoinnin aikana, havainnoijien oli luontevaa vastata hänelle, jolloin oli mahdotonta keskittyä täysin havainnointiin. Näissä tilanteissa toinen havainnoija kuitenkin pystyi useimmiten keskittymään havainnointirungon täyttämiseen ja havaintojen kirjaamiseen. Tämän seurauksena havaintojen määrässä saattoi olla havainnoinnin päätyttyä suuria eroja. Ero kuitenkin

johtui toisen havainnoinnin hetkittäisestä estymisestä eikä tulkinnaneroista, joten havaintojen lukumäärien ero ei vaikuta tuloksiin merkittävästi. Havainnoijan roolissa oleminen tuntui ristiriitaiselta myös erityisesti sen vuoksi, että lapset eivät ymmärtäneet havainnoijien roolia täysin ja saattoivat suhtautua havainnoijiin samaan tapaan kuin lastentarhanopettajaan ja päiväkotiapulaiseen. Lapset ottivat kontaktia kuitenkin melko vähän ja suurimmaksi osaksi vaikutti siltä, että havainnoijien läsnäolo ei vaikuttanut leikkiin. Lisäksi havainnoijat ottivat jonkin verran myös oma-aloitteisesti kontaktia lapsiin kertoakseen tutkimuksesta tai pyrkivät luomaan vapautuneempaa ilmapiiriä juttelemalla lapsille. Tutkimuksesta kertominen keskeytti lasten leikkitilanteen hetkeksi, mikä on saattanut hieman vaikuttaa tuloksiin esimerkiksi keskeyttämällä hetkeksi lasten välisen vuorovaikutuksen.

Kaiken kaikkiaan havainnoinnille muodosti haasteen myös se, että opinnäytetyön tekijöistä riippumattomista syistä havainnointiaika oli useilla kerroilla aiottua lyhempi ja vähemmän strukturoitu. Havainnointiaikaa lyhensivät eri kerroilla esimerkiksi jouluaterian viettäminen ja lasten lähtö ulos jopa tuntia ennen normaalin päivärytmin mukaista aikaa. Havainnoinnin järjestelmällisyyttä vaikeutti se, että lapset saattoivat vaihtaa leikkiä muutaman minuutin välein. Tarkoituksena oli myös kirjata jokaisesta lapsesta tasapuolisesti sekä havaintoja että sanallisia kommentteja. Osa lapsista oli kuitenkin pitkään aikuisjohtoisessa puuhassa, jolloin vuorovaikutusta ei juurikaan ollut lasten välillä. Osa lapsista puolestaan vaelteli yksin eikä ollut vuorovaikutuksessa kenenkään kanssa. Näiden seikkojen vuoksi oli lähes mahdotonta havainnoida kaikkia lapsia tasapuolisesti ja järjestelmällisesti.

Menetelmien käyttöön liittyi myös haasteita. Tietynlaista vuorovaikutusta oli vaikea luokitella havainnointirungon kategorioihin. Esimerkiksi vastausryitykset-pääloukan kolmen kategorian välillä oli hankala tehdä valintaa. Lapsen käyttäytyminen saattoi esimerkiksi muistuttaa sekä informaation antamista että mielipiteen esittämistä. Valintaa kuitenkin helpotti ensimmäisen havainnointikerran jälkeen tehdyt muokkaukset havainnointirunkoon. Lisäksi vaikeus vuorovaikutuksen luokittelussa kohdistui lähes pelkästään yhden pääloukan sisältämiin kategorioihin ja erot eri pääloukkien välillä olivat selviä. Tämän vuoksi epäselvyys vuorovaikutuksen luokittelussa ei ole vaikuttanut ratkaisevasti tuloksiin, sillä pääloukkia tarkasteltaessa havainnot on sijoitettu niihin luotettavasti. Havainnoijat kokivat, että huomio kiinnittyi enemmän sanalliseen kuin sanattomaan vuorovaikutukseen. Niinpä sanallisesta vuorovaikutuksesta huomattiin lähes aina kirjata ylös havainto, kun esimerkiksi sanattoman myöntymisen kohdalla se saattoi jäädä kirjaamatta. Tämä on luonnollisesti hävittänyt jonkin verran informaatiota, mutta kaikki saadut numeeriset tulokset ovat silti vertailukelpoisia keskenään.

Sosiometrisen mittaamisen suhteen jäimme pohtimaan menetelmän luotettavuutta, kun sitä käytetään lasten kanssa. Heräsi kysymys siitä, kuinka paljon sen päiväiset tapahtumat tai sen hetkinen mieliala vaikutti valintoihin ja miten hyvin varsinkin nuoremmat lapset hahmottivat

eri hymiöiden merkityksen. Kaikki lapset eivät suostuneet käyttämään jokaista hymiötä kehoituksesta ja ohjauksesta huolimatta. Vakavan hymiön käyttämättä jättäminen saattoi johtua ainakin 3-vuotiaiden lasten tapauksessa siitä, että lapsi ei ymmärtänyt, mitä tarkoittaa leikkiä ”joskus” toisen kanssa. Iloisen tai surullisen hymiön käyttämättä jättäminen saattoi olla lapselta tarkoituksenmukainen valinta, mutta tällaisessakin tapauksessa lapsen mielessä päällimmäisenä olevat kaverit ja hänen mielialansa saattoivat vaikuttaa niin, että eri päivänä kysyttäessä hän olisi voinut hyvinkin käyttää kaikkia hymiöitä.

Joidenkin saatujen tulosten luotettavuutta heikentää se, että lapset eivät joko ymmärtäneet annettua tehtävänantoa oikein tai he eivät uskaltaneet sanoa todellisia mielipiteitään meidän läsnä ollessa. Eräs lapsi suhtautui mittaukseen pelinä tai leikkinä, ja hän arvioikin suhteitaan useaan toiseen lapseen päinvastoin kuin he. Tämä on kuitenkin ääriesimerkki. Lähes kaikkien isompien lasten, 4-6-vuotiaiden, tuloksiin voi luottaa sillä varauksella, että heidänkin mielipiteensä ovat edelleen jonkin verran tilannesidonnaisia. 3-vuotiaille lapsille menetelmä sen sijaan vaikuttaa hieman liian haastavalta, joskin voidaan sanoa, että heidänkin tekemät valinnat ovat ainakin suuntaa antavia. Menetelmän käyttö oli näistä seikoista huolimatta kokemuksemme mukaan kuitenkin erittäin hyödyllistä, sillä se toi tutkimukseen mukaan lapsen oman näkemyksen. Havainnointi ja sosiometrinen mittaaminen vaikuttavat toistensa luotettavuuteen siten, että tulosten luotettavuutta voidaan arvioida perustellusti niiden yhtenevyyden tai eroavaisuuden pohjalta. Lasten tietoon tutkimustuloksia ei tuotu, sillä he eivät hyötyisi ryhmän sosiaalisen rakenteen tai vuorovaikutuksen laadun tietoiseksi tekemisestä. Päinvastoin tieto saattaisi loukata osaa lapsista ja heikentää heidän asemaansa ryhmässä.

Tutkimuksessa käytetyt menetelmät eivät suoraan anna vastauksia siihen, miksi ryhmät eroavat toisistaan sosiaalisten suhteiden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden tason suhteen. Niiden perusteella ei myöskään voida sanoa, miltä osin tulokset johtuvat ryhmän vaihtuvuudesta ja miltä osin muista seikoista. Tulosten syiden arvioiminen jääkin pohdinnan tasolle. Ryhmän vaihtuvuuden vuoksi lapset eivät pääse osallistumaan esimerkiksi joulu- ja kevätjuhlien suunnitteluun ja toteuttamiseen yhdessä koko Piccolot-ryhmän kanssa. Tavanomaisissa päiväkotiryhmissä juhlien suunnittelu vaikuttaa yhteisöllisyyteen vahvistavasti, joten juhlien suunnittelun puuttuminen voisi osaltaan estää Piccolot-ryhmän ryhmäytymistä. Lasten näkökulmasta katsottuna myös ryhmässä aloittaminen voi olla hyvin hämmentävää. Ensimmäisten päivien aikana lapsi joutuu tutustumaan joka päivä uusiin lapsiin, sillä vain korkeintaan muutama lapsi sattuu olemaan sama eri päivinä. Ryhmään kiinnittymistä ei helpota sekään, että uudet kerholapset saattavat aloittaa ryhmässä tai vanhat lapset lopettaa siinä pitkin vuotta. Viikkojen kuluessa lapsi toki tottuu ryhmän vaihtuvuuteen ja tuntee jo muut lapset. Pohdimme kuitenkin mahdollisuutta, että ainakin osa lapsista saattaisi lakata tavoittelemasta aktiivisesti ryhmään kiinnittymistä heidän ensivaikutelmansa ollessa vaistomaisesti se, ettei ryhmällä ole kiinteää rakennetta ja muihin lapsiin on vaikea tutustua. Jos useat lapset lakkaisivat

pitämästä ryhmää tärkeänä itselleen eivätkä näkisi vaivaa vertaissuhteiden rakentamisessa, vaikuttaisi se koko ryhmän yhteisöllisyyteen heikentävästi.

Pohdimme, että erot tiistain ja torstain ryhmän välillä voisivat johtua ainakin lasten iästä. Tiistaisin ryhmässä on vanhempia, lähes 6-vuotiaita lapsia, joista varsinkin Petterillä ja Minnalla on selkeä johtoasema leikeissä. Näiden vanhempien lasten on myös nähty rauhoittelevan pienempien lasten touhuja. Torstaisin sen sijaan ryhmässä ei ole muita lapsia vanhempia leikkien johtajia vaan leikkejä saattaa johtaa esimerkiksi 4-vuotias Ukko. Nuoren ikänsä vuoksi Ukko ei osaa isompien lasten tavoin ottaa huomioon toisten näkökulmaa, ja Ukon leikit saattavatkin olla liian rajuja ainakin tytöille. Tiistain ryhmässä nuoremmat lapset sen sijaan vaikuttavat kokevan vanhempien lasten johtajuuden reiluna ja oikeudenmukaisena, jolloin kaikki leikkiin osallistuvat ovat tyytyväisiä. Näiden havaintojen perusteella pohdimmekin, voisiko lasten reiluksi kokema johtaminen helpottaa ryhmän rakenteen muodostumista ja sosiaalisten suhteiden vakiintumista.

Ohjaajalla on ryhmän alkuvaiheessa suuri merkitys yhteisöllisyyden syntymisessä ja ryhmäytymisen alkamisessa. Tutkimuksen ajankohdan vuoksi meillä ei ole ollut mahdollista havainnoida ryhmän aloitusta. Sen vuoksi ei ole tiedossa kuinka paljon ryhmän ohjaaja on huomionnut kerhoryhmän alussa yhteisöllisyyden tukemisen suunnitellessaan toimintaa. Havainnointijakson aikana yhteistä toimintaa olivat aamupiirit, joissa kaikki sen päivän lapset olivat paikalla, sekä aikuisen ohjaama askartelu pienemmissä ryhmissä. Vapaan leikin tilanteessa lapsia ei ohjattu juurikaan, vaan he saivat leikkiä täysin omien valintojensa mukaan. Lapsia ei esimerkiksi ohjattu kokeilemaan uusia leikkejä tai leikkimään muiden kuin hänelle jo tuttujen lasten kanssa. Yhteisöllisyyden kehittämiseksi ja viemiseksi eteenpäin voisi kerhoryhmässä kokeilla lasten ohjaamista enemmän leikin aikana. Lapsia voisi kannustaa leikkimään enemmän eri kokoonpanoilla. Nyt lapset hakeutuivat havaintojen mukaan pääsääntöisesti samojen tovereiden seuraan. Osa lapsista tuntui myös vapaan leikin aikana vain vaeltelevan paikasta toiseen. Näitä lapsia olisi voitu enemmän ohjata keskittymään yhteen pidempään leikkiin, etenkin kun pitkäkestoista leikkiä pidettiin Piccolot-ryhmässä tärkeänä asiana. Leikkien ulkopuolelle jääviä lapsia olisi voinut myös ohjata ottamaan yhteisen leikin. Osa lapsista vaikutti siltä, että he olisivat tarvinneet aikuisen ohjausta saadakseen paremman kontaktin toisiin lapsiin.

Lapset ovat mielestämme näyttäneet sopeutuneen kohtuullisen hyvin eri kokoonpanoihin eri päivinä, mutta torstain ryhmän heikommat suhteet lasten välillä kertovat vaihtuvuuden mahdollisesta vaikutuksesta. Meille tulikin vaikutelma, että lapset olivat edelleen ”vieraskoreita”, sillä lapset noudattivat sääntöjä ja leikkivät ilman suurempia riitoja toistensa kanssa. Toimintaa voisi kehittää edelleen siten, että lisättäisiin enemmän yhteisöllistä toimintaa, vaikka se resurssien (henkilökunnan vähyys, hoitoajan lyhyys) kannalta on vaikeaa. Resurssien puitteissa

pystyisi järjestämään kerholaisten ja osapäivälästen yhteisen retken esimerkiksi kerran luku-kaudessa. Retki voitaisiin tehdä päiväkohtaisella ryhmäkokoonpanolla, esimerkiksi torstain ryhmän kesken, tai mahdollisuuksien mukaan isommallakin kokoonpanolla, jos vanhempia tulisi mukaan. Toinen yhteisöllisyyttä tukeva tekijä voisi olla ohjattu leikkutilanne, kuten kauppaleikki. Kauppaleikissä leikkijät pystyvät vuorottelemaan aikuisen johdolla eri rooleissa. Näin esimerkiksi heikommissa asemassa oleva lapsi pääsee tasavertaiseen rooliin toisen leikkijän kanssa. Kauppaleikin eteneminen edellyttää sitä, että lapset sopivat yhdessä leikin kuluista.

Piccolot-ryhmässä oli muutamia näkyviä lapsia yhdistäviä tekijöitä, jotka oli hauska toteutettu. Lapsi saa aloittaessaan ryhmässä oman leluhiiren ja kahvikupin, joka on jokaisella erilainen. Tämä toivottaa lapsen tervetulleeksi kerhoryhmään ja on lapsia yhdistävä tekijä. Leluhiiren saa viedä kotiin, jolloin se toimii kodin ja päiväkodin välisenä linkkinä. Jokaisen oma leluhiiri ja kahvikuppi eivät kuitenkaan toimi koko ryhmän symbolina. Ryhmän omana symbolina voisi olla iso hiiri, esimerkiksi näiden muiden hiirten äiti. Tämä hiiri voisi esimerkiksi kertoa tarinoita Piccolot-ryhmästä, sillä Hännikäisen mukaan ystävyysaiheet ja me-henkiset tarinat lisäävät yhteisöllisyyttä.

Vaikka ryhmän vaihtuvuudella voikin olla joitain negatiivisia vaikutuksia, niitä kompensoi ryhmän pieni koko ja lasten lyhyt hoitoaika. Lapset saavat kerhon kautta vertaissuhteita, joita he kotihoidossa ollessaan eivät niin paljon saisi. Vertaissuhteet ovat tärkeitä lapsen kehitykselle, joten avoimen varhaiskasvatuksen kerho mahdollistaa näiden suhteiden muodostamisen. Vaihtuvuuden ansiosta lapsi saa useampaan lapseen kontaktin kuin kiinteässä ryhmässä. Vaihtuvan ryhmän voidaan ajatella haastavan lapsen orastavia sosiaalisia taitoja. Suuressa ryhmässä tilanne ei ole ihanteellinen lapsen turvallisuuden tunteelle, ja myös ryhmän kiinteys ja yhteisöllisyyden kehittyminen kärsivät. Tässä mielessä vaihtuvakin pieni ryhmä on lapsen kehityksen kannalta parempi, ainakin jos ryhmän aikuiset kiinnittävät erityistä huomiota kiinteyden ja vertaissuhteiden edistämiseen. Tutkimuksissa on todettu, että myönteiset ystävyys-suhteet ja vertaisryhmän hyväksyntä ovat lapsen sosiaalisessa maailmassa erittäin tärkeitä ja kehitystä tukevia tekijöitä. Riskitekijänä lapsen kehitykselle on kuitenkin se, jos hän ei koe olevansa hyväksytty. Tästä voidaan päätellä, että ryhmään kuulumisen sen muodosta riippumatta on lapselle hyvin tärkeää, mutta aikuisen toiminta vaikuttaa erityisesti poikkeuksellisissa ryhmissä paljon siihen, edistääkö vai estääkö ryhmässä oleminen lapsen hyvinvointia.

Piccolot-kerhoa on verrattu päiväkotiryhmän yhteisöllistymisen teoriaan, koska se pätee myös kerhoryhmään, mutta nämä lapsiryhmät eivät kuitenkaan täysin vastaa toisiaan. Päiväkodissa lapset viettävät keskenään enemmän aikaa kuin lyhytaikaisessa kerhossa. Jatkotutkimuksena voisi vertailla vaihtuvaa kerhoryhmää kiinteään kerhoryhmään, sillä olisi mielenkiintoista selvittää olisiko näiden ryhmien yhteisöllistymisen vaiheessa eroa. Toinen jatkotutkimuksen ar-

voinen seikka olisi verrata Piccolot-ryhmää johonkin harrastekerhoon, jossa vaihtuvuutta olisi myös paljon kauden aikana ja kerhokerta olisi samanpituisen kuin Piccolot-ryhmässä.

Mielestämme tutkimus oli kaiken kaikkiaan hyvin onnistunut ja tutkimuskysymyksiin saatiin vastaukset. Ainoastaan sosiometrisen mittaamisen tulosten luotettavuus jäi askarruttamaan, ja koimme, että toinen mittauskerta olisi ollut hyödyllinen jonkin ajan kuluttua ensimmäisestä mittauksesta. Lyhyen toteutusajan puitteissa se ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista toteuttaa. Sosiometrisen mittaamisen voisi kuitenkin suorittaa uudestaan esimerkiksi loppukeväästä ryhmän työntekijöiden toimesta. Se voisi toimia seurantatutkimuksena, jolla voitaisiin selvittää, ovatko lasten sosiaaliset suhteet kehittyneet positiivisempaan ja vakiintuneempaan suuntaan erityisesti torstain ryhmässä. Jatkotutkimusaiheeksi ehdottaisimme myös Piccolot-ryhmän yhteisöllistymisen tutkimisen jatkamista. Voisi olla aiheellista tutkia, minkälaiset mahdollisuudet tämän kaltaisella vaihtuvalla ryhmällä on päästä aidon yhteisöllisyyden vaiheeseen lukuvuoden kuluessa. Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ryhmän kokoonpanon vaihtuminen päivittäin voi olla liian haastavaa monelle lapselle. Kehitysehdotuksena lasten sosiaalisen hyvinvoinnin turvaamiseksi onkin, että jatkossa kolmena päivänä ryhmään osallistuvat kerholapset ovat keskenään samoina päivinä läsnä. Sama pätee myös kahtena päivänä kerhoon osallistuviin lapsiin. Käytännössä kolmena päivänä osallistuvat lapset olisivat ryhmässä vaikkapa maanantaisin, tiistaisin ja keskiviikkoisin, ja kahtena päivänä osallistuvat lapset torstaisin ja perjantaisin. Tällöin yksittäinen kerholapsi olisi aina samojen lasten kanssa ryhmässä.

Pohdimme opinnäytetyön prosessin edetessä myös omaa työskentelyämme. Teimme opinnäytetyömme Laurean suositusten mukaan ryhmässä. Päädyimme tekemään opinnäytetyön tällä kokoonpanolla, koska kaikki halusivat aiheen käsittelevän varhaiskasvatusta ja ajankohta opinnäytetyön aloittamiselle oli kaikille sopiva. Koimme työn edetessä, että kolmen ihmisen mielipiteet täydensivät toisiaan ja rikastuttivat työtä. Muut osasivat arvioida rakentavammin ja objektiivisemmin toisen tekstiä ja ideointi helpottui kolmen ihmisen tuodessa erilaisia näkökulmia esiin. Muiden oli myös helpompi muokata ja tiivistää tekstiä, jonka toinen oli kirjoittanut. Aikataulut saimme joustavasti sovittua, sillä kaikkien ei tarvinnut jokaisella tapaamiskerralla olla paikalla. Pyrimme kuitenkin aina tekemään kaikkia tekstiosuuksia myös kaikkien ollessa paikalla eikä vain itsenäisesti tai kahden hengen voimin. Näin teksteistä saatiin yhtenevämmät ja kaikki voivat seistä niiden takana.

Kolsarin päiväkodilla oli tarve tutkia enemmän Piccolot-ryhmää, mutta sen tarkemmin he eivät halunneet sitoa meitä tiettyyn aiheeseen. Päiväkodilta saimme siis melko vapaat kädet opinnäytetyön sisällön rajaamiseksi mielenkiintomme mukaan, mutta toisaalta aiheen toivottiin sivuavan lasten ryhmäytymistä vaihtuvan ryhmän vuoksi. Ryhmän vaihtuvan kokoonpanon johdosta olisikin ollut luontevaa lähteä tutkimaan vaihtuvuuden aiheuttamia mahdollisia vai-

katuksia lapsiin. Emme kuitenkaan halunneet olettaa vaihtuvuuden vaikuttavan, vaan päätimme keskittyä lasten välisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Se, että saimme valita opinnäytetyömme aiheen kiinnostuksemme mukaan, motivoi meitä orientoitumaan tutkimuksen tekoon. Teorian kokoamisen vaiheessa eniten motivoi mielenkiintoisten ja kohteeseen hyvin soveltuvien menetelmien löytäminen. Ryhmämme jäsenillä on kokemusta esimerkiksi haastattelun ja sisällönanalyysin tekemisestä, mutta halusimme oppia uusia menetelmiä. IPA-menetelmän käyttö soveltui tutkimuksen tarkoituksiin erittäin hyvin, ja lisäksi sitä voisi käyttää valmistumisenkin jälkeen laajasti sosionomin työkentällä.

Opinnäytetyöstä on tarkoitus olla hyötyä kerhoryhmän pilottimallin laajetessa useampaan päiväkotiin. Opinnäytetyön tuloksien yleistäminen ei kuitenkaan ole järkevää, mutta niistä tehdyt johtopäätökset voivat auttaa kerhon kehittämisessä. Esimerkiksi vanhempien valinnanvapautta hoitopäivien suhteen kannattaa mielestämme rajoittaa, etteivät ryhmät vaihtelisi niin suuresti. Pysyvämmät ryhmät loisivat turvallisuutta lapsen hoitopäivään. Opinnäytetyön teon alkuvaiheen aikana päiväkodissa olikin jo rajattu osapäivähoidossa olevien lasten hoitopäivät viikon keskivaiheille.

Kaiken kaikkiaan olemme tyytyväisiä opinnäytetyöprosessiin ja sen myötä kehitykseen opinnäytetyön tekijöinä. Prosessi eteni aikataulun mukaisesti ja saamamme tulokset olivat mielenkiintoisia. Olemme myös tyytyväisiä, että saimme olla mukana kehittämässä avoimen varhaiskasvatuksen palveluja Kirkkonummelle, sillä nämä palvelut ovat tärkeässä osassa tulevaisuuden päivähoitokentillä.

Lähteet

- Aalto, M. 2002. Turvallinen ryhmä ja itseksi tuleminen. Helsinki: Aseman Lapset.
- Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Nurmi, E., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.
- Bales Interaction Process Analysis. 2012.
http://comm.colorado.edu/~freyl/Comm_Courses/Readings%20in%20Group%20Interaction/Bales%20Overview.doc Luettu 12.12.2012.
- Finlex. 2012a. Asetus lasten päivähoidosta.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730239> Luettu 7.12.2012
- Finlex. 2012b. Laki lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> Luettu 7.12.2012
- Finlex. 2012c. Lastensuojelulaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Luettu 7.12.2012
- Finlex. 2012d. Suomen perustuslaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Luettu 7.12.2012
- Finlex. 2012e. Laki lasten päivähoidosta.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036> Luettu 7.12.2012
- Haapamäki, J., Kaipio, K., Keskinen, S., Uusitalo, I. ja Kuoksa, M. 2000. Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Tampere: Tammi.
- Himberg, L. & Jauhiainen, R. 2005. Suhteita, minä, me ja muut. Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Jonsdottir, F. 2007. Barns kamratrelationer i förskolan. Malmö högskola.
- Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A R & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Kauppila, R. 2006. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kirkkonummi. 2012a. Avoimen varhaiskasvatuksen kerhotoiminta.
http://www.kirkkonummi.fi/palvelut/paivahoito/prime103_fi/prime101_fi.aspx Luettu 7.12.2012
- Kirkkonummi. 2012b. Avoin varhaiskasvatus.
http://www.kirkkonummi.fi/palvelut/paivahoito/prime103_fi.aspx Luettu 7.12.2012
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto: Folkhälsan.
- Koivula, M. 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kolsarin päiväkodin Piccolot-materiaali. 2012.

Kopakkala, A. 2011. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita.

Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkolahti, K. (toim.). 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Ry.

Laine, K. 2005. Minä me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2012. Kasvu ja kehitys. 4-5-vuotias.
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/4_5-vuotias/ Luettu 7.12.2012

Metsämuuronen, J. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Niemistö, R. 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsinki: Palmenia.

Nurmiraanta, H., Leppämäki, P & Horppu, S. 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki: Kirjapaja.

Pennington, D. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Suomentaja Ahokas, M. Helsinki: Gaudemus.

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus

Raina, L. 2012. Uusi yhteisöllisyys. Kasvatusyhteisön rakentamisen ammattitaito. Helsinki: Arator.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Suomenkielinen varhaiskasvatus- ja opetuslautakunta 2012. Pöytäkirja 16.05.2012. Pykälä 38.
<http://kirkkonummi01.hosting.documenta.fi/kokous/2012755-6.HTM> Luettu 7.12.2012

Suoninen, E., Pirttilä-Backman, A-M., Lahikainen, A R & Ahokas, M. 2011. Arjen sosiaalipsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy.

Talentia 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka - Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Ammattieettinen lautakunta.
http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf Luettu 7.12.2012

Unicef. 2009. Lasten oikeuksien sopimus.
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko Luettu 7.12.2012

Verkkonummi. 2012. Kirkkonummi muuttotappiokunta 2011.
<http://verkkonummi.fi/kirkkonummi/politiikka/1553-kirkkonummi-muuttotappiokunta-2011.html> Luettu 7.12.2012

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Liitteet

Liite 1. Kirje vanhemmille.....	55
Liite 2. Balesin vuorovaikutusprosessianalyysi (IPA)	56
Liite 3. Vuorovaikutusprosessianalyysi IPAn yhteydet vuorovaikutustyyleihin ja ryhmän rakenteeseen.	57
Liite 4. IPA:n pohjalta sovellettu havainnointirunko	58
Liite 5. Tiistairyhmän matriisi	59
Liite 6. Torstairyhmän matriisi	60
Liite 7. Tiistairyhmän sosiogrammit.	61
Liite 8. Torstairyhmän sosiogrammit.	63

Liite 1. Kirje vanhemmille.

Hyvä vanhempi,

Olemme sosionomiopiskelijoita Laurea-ammattikorkeakoulusta Otaniemen yksiköstä. Tulemme tekemään opinnäytetyömme Kolsarin päiväkotiin Piccolot-ryhmään. Aiheena on sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen tutkiminen vaihtuvassa ryhmässä. Menetelmänä aiomme käyttää havainnointia ja sosiometristä mittaamista. Sosiometrisellä mittaamisella tarkoitetaan tässä sitä, että selvitämme lasten välisiä sosiaalisia suhteita kysymällä jokaiselta lapselta erikseen, kuinka mielellään he leikkivät muiden kanssa.

Havainnointimme alkaa joulukuussa 2012 viikolla 51. Jatkamme havainnoiteja tammikuussa 2013 viikoilla 2, 3 ja mahdollisesti 4. Havainnoimme ryhmässä tiistaisin ja torstaisin. Lapset, jotka osallistuvat ryhmään muina päivinä, eivät siis ole tutkimuksessamme mukana. Sosiogrammikyselyn teemme todennäköisesti viikolla 2. Tutkimusraportissamme ilmaisemme vain kunkin lapsen sukupuolen ja iän, jotta he eivät ole tunnistettavissa tuloksista. Tutkimuksen valmistuttua hävitämme kaiken tutkimuksen aikana kerätyn materiaalin.

Tällä lomakkeella pyydämme lupaa siihen, että lapsenne saa osallistua tutkimukseen. Lomakkeen lopussa on täytettävät kohdat, joihin toivomme vastausta viimeistään 5.12.2012. Lomakkeen voi palauttaa Saaralle. Mikäli haluat lisätietoja, voit ottaa yhteyttä salla-maari.sormunen@laurea.fi.

Ystävällisin terveisin

Salla Sormunen, Henna Siivonen ja Liisa Ottelin

✂

24.11.2012

LUPA LAPSEN OSALLISTUMISEEN SALLAN, HENNAN JA LIISAN OPINNÄYTETYÖHÖN

Lapseni

____ Saa osallistua opinnäytetyöhön

____ Ei saa osallistua opinnäytetyöhön

Huoltajan allekirjoitus _____ pvm _____

Liite 2. Balesin vuorovaikutusprosessianalyysi (IPA)

Pääluokat	Osa-alueet
Tunnealue: myönteinen	<ol style="list-style-type: none">1. Osoittaa yhteenkuuluvuutta: nostaa toisen statusta, auttaa, palkitsee2. Lieventää jännitystä: laskee leikkiä, nauraa, näyttää tyytyväiseltä3. On samaa mieltä: hyväksyy vaieten, ymmärtää, kannattaa, myöntyy
Tehtäväalue: vastausyritykset	<ol style="list-style-type: none">4. Tekee ehdotuksen: ohjaa toisen itsenäisyyden huomioiden5. Esittää mielipiteen: arvion, analyysin, ilmaisee tunteen, toiveen6. Antaa neuvon: informoi, toistaa selventää, vahvistaa
Tehtäväalue: kysymykset	<ol style="list-style-type: none">7. Kysyy neuvoa: informaatiota, toistoa, vahvistusta8. Kysyy mielipidettä: arviota, analyysia, tunteen ilmaisua9. Pyytää ehdotusta: ohjausta, mahdollisia toimintatapoja
Tunnealue: kielteinen	<ol style="list-style-type: none">10. On eri mieltä: torjuu vaieten, esiintyy muodollisesti, ei auta11. Osoittaa jännittyneisyyttä: pyytää apua, vetäytyy12. Osoittaa vihamielisyyttä: alentaa toisen statusta, puolustautuu tai mahtailee

Liite 3. Vuorovaikutusprosessianalyysi IPAn yhteydet vuorovaikutustyyliin ja ryhmän rakenteeseen.

	Vuorovaikutustyyli	Vaikutus ryhmän rakenteeseen
Tunnealue: myönteinen		
1. Osoittaa yhteenkuuluvuutta: nostaa toisen statusta, auttaa, palkitsee	ystävällis-joustava	koheesio ^
2. Lieventää jännitystä: laskee leikkiä, nauraa, näyttää tyytyväiseltä	ystävällis-joustava	koheesio ^
3. On samaa mieltä: hyväksyy vaieten, ymmärtää, kannattaa, myöntyy	ystävällis-joustava	koheesio ^
Tehtäväalue: vastausyritykset		
4. Tekee ehdotuksen: ohjaa toisen itsenäisyyden huomioiden	ohjaava-dominoiva	koheesio -
5. Esittää mielipiteen: arvion, analyysin, ilmaisee tunteen, toiveen	ohjaava-dominoiva	koheesio -
6. Antaa neuvon: informoi, toistaa selventää, vahvistaa	ohjaava-dominoiva	koheesio -
Tehtäväalue: kysymykset		
7. Kysyy neuvoa: informaatiota, toistoa, vahvistusta	epävarma-alistuva	koheesio ^
8. Kysyy mielipidettä: arviota, analyysia, tunteen ilmaisua	epävarma-alistuva	koheesio ^
9. Pyytää ehdotusta: ohjausta, mahdollisia toimintatapoja	epävarma-alistuva	koheesio ^
Tunnealue: kielteinen		
10. On eri mieltä: torjuu vaieten, esiintyy muodollisesti, ei auta	aggressiivis-uhmainen	koheesio v
11. Osoittaa jännittyneisyyttä: pyytää apua, vetäytyy	epävarma-alistuva	koheesio v
12. Osoittaa vihamielisyyttä: alentaa toisen statusta, puolustautuu tai mahtailee	aggressiivis-uhmainen	koheesio v

Liite 4. IPA:n pohjalta sovellettu havainnointirunko

	Vuorovaikutustyyli	Vaikutus ryhmän rakenteeseen
Tunnealue: myönteinen		
1. Osoittaa ystävällisyyttä: auttaa, palkitsee, hoivaa	ystävällis-joustava	koheesio ^
2. Lieventää jännitystä: laskee leikkiä, nauraa, tyytyväisyys, ilo	ystävällis-joustava	koheesio ^
3. On samaa mieltä: yhteisymmärrys ja asioiden hyväksyminen	ystävällis-joustava	koheesio ^
Tehtäväalue: vastausyritykset		
4. Tekee ehdotuksen: tavoitteen suuntaan ohjaaminen	ohjaava-dominoiva	statushierarkian ylläpito
5. Esittää mielipiteen: ilmaisee tunteen, toiveen, arvion	ohjaava-dominoiva tai ystävällis-joustava	statushierarkian ylläpito tai koheesio ^
6. Antaa informaatiota: informoi, selventää, vahvistaa	ohjaava-dominoiva	statushierarkian ylläpito
Tehtäväalue: kysymykset		
7. Pyytää informaatiota: toivoo kuvailtavaa tai objektiivista vastausta	epävarma-alistuva	statushierarkian ylläpito
8. Pyytää mielipidettä: toivoo tulkin-taa tai toisen näkemystä	epävarma-alistuva	statushierarkian ylläpito
9. Pyytää ehdotusta: aloitteen siirto toiselle, kysyjä epävarma	epävarma-alistuva	statushierarkian ylläpito
Tunnealue: kielteinen		
10. On eri mieltä: torjuu toisen sanoman asian	ohjaava-dominoiva	koheesio v
11. Osoittaa jännittyneisyyttä: vetäytyy, liittyy henkilön ristiriitaan	epävarma-alistuva	koheesio v
12. Osoittaa epäystävällisyyttä: negatiiviset tunteet toista kohtaan, mahtaillee, puolustautuu	aggressiivis-uhmainen	koheesio v

Liite 5. Tiistairyhmän matriisi

	Iiro	Heli	Katariina	Kasper	Juulia	Tapio	Timo	Petteri	Akseli	Sonja	Helena	Minna	Esko
Iiro	X	3	1	1	3	3	1	3	3	1	1	1	1
Heli	1	X	3	2	3	3	2	3	1	2	2	2	1
Katariina	2	3	X	2	3	2	2	1	1	3	3	3	2
Kasper	1	3	3	X	3	3	3	1	1	3	3	3	2
Juulia	1	3	3	2	X	1	2	2	2	3	3	3	2
Tapio	3	3	1	3	3	X	3	3	3	1	2	3	1
Timo	2	2	3	2	2	3	X	3	1	2	2	2	2
Petteri	3	1	1	2	1	3	3	X	3	2	2	2	3
Akseli	3	1	1	1	1	1	3	3	X	1	1	1	1
Sonja	1	2	2	1	2	1	1	1	1	X	3	3	1
Helena	1	2	3	1	2	1	2	1	1	3	X	3	1
Minna	1	2	2	1	2	1	2	1	1	3	3	X	2
Esko	1	3	3	2	3	2	3	2	3	3	3	3	X
	20	28	26	20	28	24	27	24	21	27	28	29	19

1 = lapsi ei leiki toisen kanssa

2 = lapsi leikkii toisen kanssa joskus

3 = lapsi leikkii mieluiten toisen kanssa

Liite 6. Torstaiyhmän matriisi

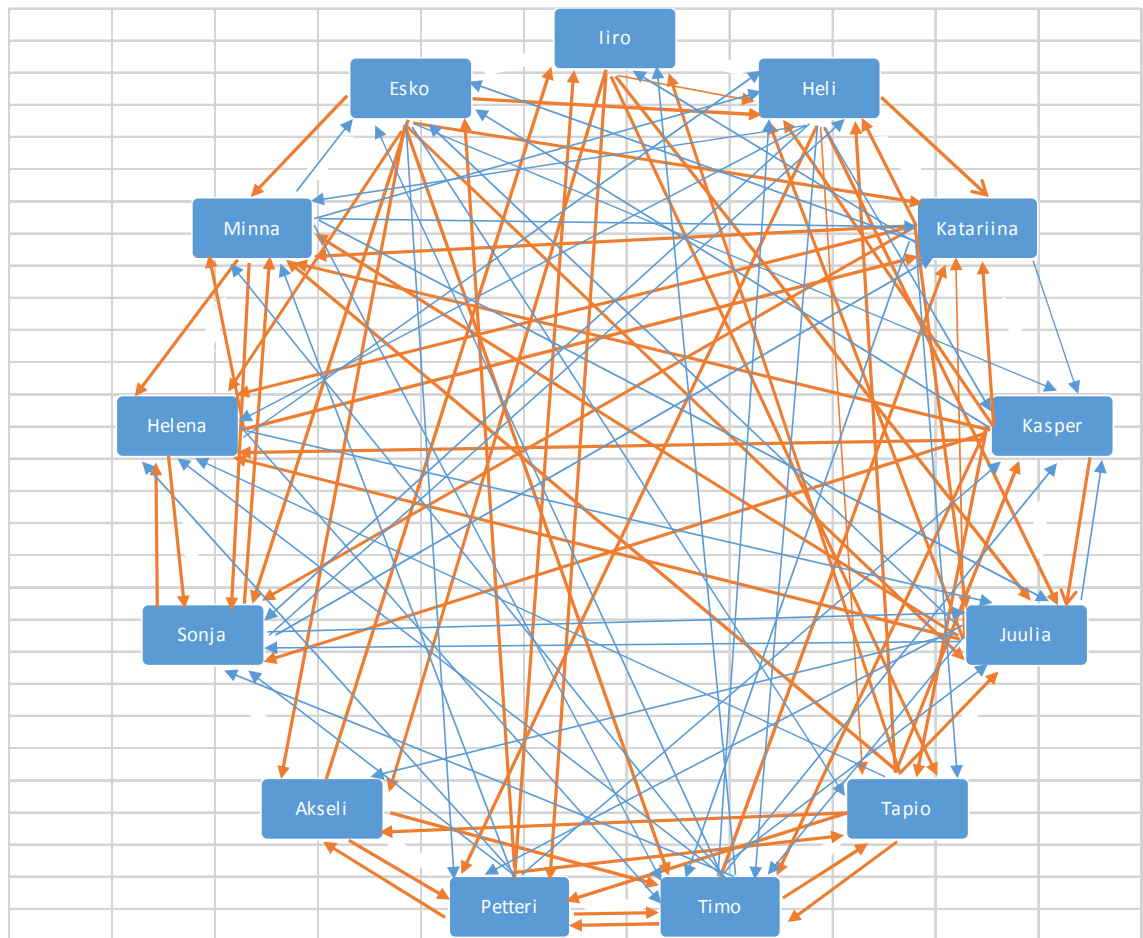
	Iiro	Ukko	Hannu	Laura	Peijo	Heli	Johanna	Katariina	Emma	Kasper	Juulia	Ville	Piia
Iiro	X	1	2	1	1	3	1	2	1	1	3	1	1
Ukko	2	X	1	1	1	2	2	1	3	3	2	1	3
Hannu	3	3	X	1	3	1	1	2	1	3	1	1	1
Laura	1	2	1	X	1	2	1	3	2	1	1	2	2
Peijo	1	1	3	1	X	1	1	1	1	1	1	1	1
Heli	3	1	1	2	1	X	2	3	2	1	3	2	2
Johanna	1	1	1	2	1	3	X	2	3	1	3	1	2
Katariina	2	2	2	1	2	3	2	X	2	3	3	2	3
Emma	1	3	1	2	1	3	2	1	X	1	1	1	3
Kasper	2	1	3	3	1	2	3	2	1	X	3	1	1
Juulia	2	2	1	3	1	3	3	3	3	2	X	2	3
Ville	1	1	1	3	3	1	1	3	3	1	1	X	2
Piia	2	2	1	3	1	2	3	1	3	1	1	1	X
	21	20	18	23	17	26	22	24	25	19	23	16	24

1 = lapsi ei leiki toisen kanssa

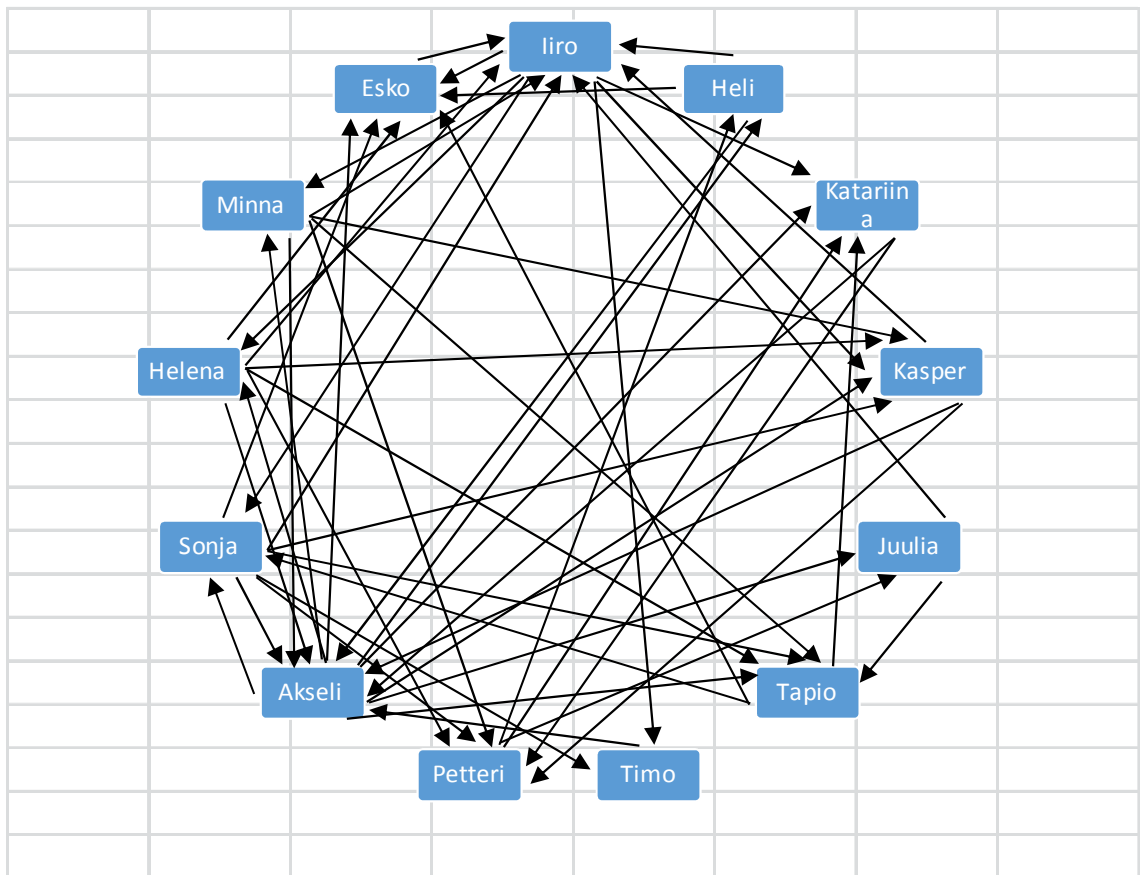
2 = lapsi leikkii toisen kanssa joskus

3 = lapsi leikkii mieluiten toisen kanssa

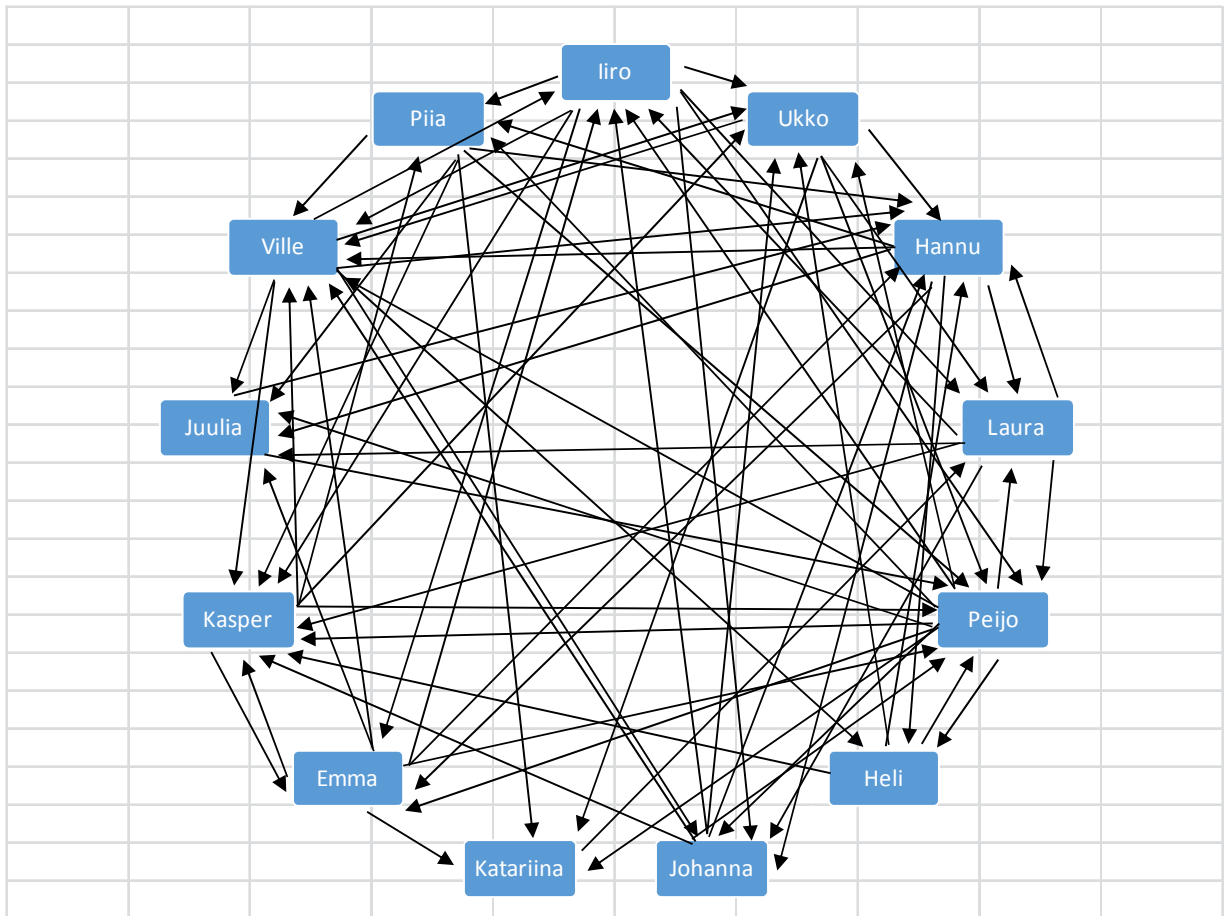
Liite 7. Tiistairyhmän sosiogrammit.

oranssi, paksu nuoli = lapsi on antanut toiselle kolmosen
sininen, ohut nuoli = lapsi on antanut toiselle kakkosen

musta nuoli = lapsi on antanut toiselle ykkösen

musta nuoli = lapsi on antanut toiselle ykkösen